

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

Rättsliga spänningsförhållanden i arbete med samarbetssamtal

En kvalitativ studie om familjerättssekreterares arbete

Susanne Ryberg

Masteruppsats SOAM 21/22
VT 2023
Handledare:Lina Ponnert

Abstract

Author: Susanne Ryberg

Title: Legal tensions in work with family law mediation

Supervisor: Lina Ponnert

Assessor: Roberto Scaramuzzino

The aim of this study has been to investigate and analyze legal tensions in work with family law regarding mediation with a focus on consensual solutions and the will of the child as a legal and normative ideal. The method used in the study was semi-structured individual interviews with eight socialworkers, who work within the municipal social service with family law issues. The respondents work in five different municipalities of varying sizes and from different parts of the country. The results have been analyzed based on three different institutional logics influencing their work, cooperation logic, participation logic and child protection logic. The results are also discussed in relation to Annika Rejmer's thoughts on interest and value conflicts (2003), which are based on Aubert's (1989) research. In the final discussion, the results are also discussed in relation to the best interests of the child in limited / extended sense that both Anna Kaldal (2010) and Johanna Schiratzki (2019) use. Social workers in general have a positive attitude towards work with mediation, but they are also saying that the work includes complex cases. The result also shows that there are strong presumptions in the field which govern the work.

Key words: social work, family law, mediation, the will of the child

Förord

Jag har under relativt många år funderat över att läsa masterprogram, men har avvaktat tills mina barn blev äldre. Jag är glad över att jag har tagit steget att läsa vidare på avancerad nivå, även om det stundtals varit svårt då jag under stora delar av tiden också har arbetat heltid. Jag har under många år arbetat inom familjerätten och det föll sig naturligt att skriva om ett område som ligger mig nära. Jag vill rikta ett TACK till de personer som ställde upp på intervjuer med sina tankar och reflektioner om det roliga, komplicerade och ibland omöjliga arbete de utför. Det finns ett stort engagemang och en stor kunskap i praktiken vilket gör mig stolt. Jag vill också tacka min handledare Lina Ponnert för allt stöd.

Susanne Ryberg, maj 2023

Innehållsförteckning

1. Inledning	6
1.1 Problemformulering	8
1.2 Syfte	10
1.3 Frågeställningar	11
1.4 Avgränsningar	11
1.5 Centrala begrepp i familjerättens arbete.....	11
1.5.1 Barn	11
1.5.2 Barnrätt.....	11
1.5.3 Familjerättssekreterare	12
1.5.4 Vårdnadstvister.....	12
1.5.5 Vårdnad-, boende- och umgänge.....	12
1.5.6 Samarbetssamtal.....	13
1.5.7 Samförstånds lösningar	13
1.5.8 Vårdnadsutredning	14
1.6 Disposition	14
2. Rättslig bakgrund	14
2.1 Lagstiftningens framväxt.....	15
2.1.1 Lagstiftningens utveckling	15
2.1.2 Barnrättsliga perspektiv.....	16
2.2 Kritik avseende de senaste lagändringarna	18
2.3 Barnets bästa i lagstiftningen	21
2.3.1 Barnets bästa enligt barnkonventionen.....	21
2.3.2 Barnets bästa enligt föräldrabalken	22
2.4 Barnets vilja.....	24
2.5 Sammanfattande kommentar.....	24
3. Tidigare Forskning	25
3.1 Vårdnadskonflikternas karaktär	25
3.1.1 Vilka familjer förekommer i konflikter om vårdnad, boende och umgänge?	25
3.1.2 Komplexa vårdnadstvister	26
3.1.3 Barns delaktighet i vårdnadsärenden.....	27
3.2 Professionellas bedömningar och perspektiv	29
3.3 Perspektiv i arbetet med familjerättsliga konflikter och våld.....	30
4. Metod	33
4.1 Forskningsansats	33
4.2 Metodval	34
4.3 Förförståelse	35

4.4 Urval och tillvägagångssätt	36
4.5 Presentation av intervjupersoner	38
4.6 Forskningsetiska överväganden	38
4.7 Analysarbetet.....	39
4.8 Intervjuns kvalitet – tillförlitlighet och trovärdighet.....	40
4.9 Metoddiskussion.....	41
5. Teori och begreppsram.....	42
5.1 Institutionella logiker och domäner.....	42
5.1.2 Logiker kopplade till familjerättens arbete.....	43
5.2 Intresse och värdekonflikter	45
5.3 Barnets bästa i en inskränkt / utvidgad bemärkelse.....	46
6. Resultat och analys.....	47
6.1 Samarbetssamtal utifrån barnskyddslogik.....	47
6.1.1 Lägre krav på barns skydd.....	47
6.1.2 Samförståndslösningar och föräldrars förmåga.....	49
6.1.3 Samförståndslösningar och våld.....	50
6.1.4 Sammanfattande analys av den första delen.....	50
6.2 Samarbetssamtal utifrån en delaktighetslogik	51
6.2.1 Föräldrarnas beskrivningar av barnets behov.....	51
6.2.2 Barnets vilja.....	52
6.2.3 Sammanfattande analys av den andra delen.....	54
6.3 Tolkningsprinciper och barnets bästa i föräldrars samförståndslösningar	55
6.3.1 Barnets bästa utifrån rättsliga och normativa ideal	55
6.3.2 Föräldrars samförståndslösningar och barnets bästa?	57
6.3.3 Sammanfattande analys av den tredje delen.....	58
7. Avslutande diskussion.....	60
7.1 Slutsatser	60
7.2 Inför fortsatt forskning	63
Källförteckning.....	64
Bilaga 1	69
Intervju med familjerättssekreterare.....	69
Bilaga 2	72
Informationsbrev	72

Förkortningsregister

BK	Barnkonventionen, Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter
FB	Föräldrabalken (1949:381)
FN	Förenta nationerna
LVU	Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (1990:52)
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
SCB	Statistikmyndigheten SCB
SoL	Socialtjänstlag (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar

1. Inledning

Det finns enligt SCB ca två miljoner barn i Sverige och ungefär 66 000 av dessa berörs varje år av föräldrarnas separation. De flesta föräldrar har efter separation fortsatt gemensam vårdnad om sina barn och närmare 30 % av barnen har ett växelvis boende där de bor lika mycket tid hos båda föräldrarna (SCB, 2021). När föräldrar separerar behöver föräldraskapet fortsätta att fungera på ett bra sätt för de gemensamma barnen. Barns känslomässiga och sociala utveckling kan enligt Bergman och Rejmer (2017) påverkas negativt av föräldrarnas långvariga konflikter (ibid.). Även Lamela och Figueiredo (2016) menar att barn som lever med föräldrar i hög konflikt efter separation löper högre risk för psykisk ohälsa (ibid.). Laletas och Kashin (2021) har sett att barn som utsätts för flera riskfaktorer förknippade med föräldrarnas konflikter riskerar med att utveckla anpassningssvårigheter och psykisk ohälsa (ibid.). I betänkandet ”Se barnet” lyfts det fram att det är viktigt att konflikter mellan föräldrar kan undvikas samt att det är viktigt att barn och föräldrar tidigt erbjuds stöd för att förebygga konflikter och minska antalet tvister i domstol (SOU 2017:6).

Av föräldrabalkens förarbete (SOU 1995:79) framgår det att lagstiftningen utgår från att vem som helst kan utveckla en vårdnads, boende eller umgängeskonflikt efter en separation. En förklaring kan enligt Rejmer och Cederström (2015) vara att kunskapen om vilka föräldrar det är som utvecklar konflikter om vårdnad, boende och umgänge är begränsad. En studie av 110 föräldrar i vårdnadskonflikt från 26 av Sveriges tingsrätter visade att det råder en överrepresentation av socialt och ekonomiskt utsatta grupper bland de föräldrar som befinner sig i vårdnadskonflikter. Missbruk, psykiatrisk diagnos, begåvningsnedsättning, våld i nära relationer samt svagt fäste på arbetsmarknaden utgör riskfaktorer och är vanligt förekommande (ibid.). Rejmer (2003) menar att det är flera orsaker som tillsammans utgör en kumulativ effekt som i sin tur leder till att föräldrarna hamnar i vårdnadskonflikt. Det är inte alltid i första hand barnets vårdnad, boende och umgänge som är grund till att en konflikt uppstår (ibid.). I en kvalitativ studie har Bergman och Rejmer (2017) granskat tingsrättsdomar från 2013, gällande 57 barn från sex olika tingsrätter, samt genomfört 43 föräldrantervjuer under åren 2014–2015. Studien indikerade att barn till föräldrar i vårdnadskonflikt med hög konfliktnivå inte sällan har symtom såsom oro och ångest (ibid.). Studiens resultat ligger i linje med internationell forskning, bland annat Joyce (2016) vilken visar att svåra, långvariga föräldrakonflikter ökar risken för att barn utvecklar skol- och beteendeproblematik. Det finns också en risk

för framtida psykisk ohälsa samt en försämrad förmåga att hantera stress hos barnen (ibid.).

Domstolen har en skyldighet att verka för samförståndslösningar i tvistemål (RB: 1942:740). På vilket sätt kan olika behov tillgodoses då både föräldrar, barn och samhällets intressen aktualiseras inom ramen för samarbetsamtal? I prop. 2020/21:150 framgår det att samförståndslösningar ofta har bättre förutsättningar att fungera på ett bra sätt och de innebär en mindre risk för långvariga konflikter och upprepade processer i domstol (prop. 2020/21:150). Även tidigare förarbete (prop. 2004/05:131) visar att framför allt föräldrarna har stora vinster i att enas. Samförståndslösningar innebär också en mindre kostnad för samhället och lösningarna kommer snabbare om föräldrarna har eget inflytande över dem. Det framgår att en av tingsrättens viktigaste uppgifter är att få till stånd samförståndslösningar mellan föräldrar som tvistar (2004/05:131).

Kommunernas socialtjänst har det yttersta ansvaret att verka för att enskilda får det stöd och den hjälp de behöver. De ska också erbjuda föräldrar samtal i syfte att ”nä enighet i frågor som gäller vårdnad, boende och umgänge samt i frågor som gäller barnets försörjning” (5 kap 3 § SoL). Samarbetsamtal kan i samma syfte också uppdras till kommunernas socialtjänst av domstolen (6 kap 18 § FB). Enligt domstolsverkets statistik var det 2909 vårdnadsärenden som avgjordes i domstol år 2006. År 2017 hade vårdnadsärendena som avgjordes i domstol ökat till 7359. Det innebär en ökning med 252 procent under åren 2006 till 2017. Därefter har antalet ärenden minskat något till 6115 ärenden under 2022 (Domstolsverket, 2023). I en kartläggning inför lagändringar 2021 framkom det att antalet samarbetsamtal under de senaste åren inte ökat i samma utsträckning som antal vårdnadsärenden i domstol. I en stor del av domstolens mål träffas samförståndslösningar under processens gång (SOU 2020/21:150).

Under senare år har ett arbete pågått för att stärka barnrättsperspektivet i lagstiftningen vilket har resulterat i lagändringar vilka trädde i kraft under 2021 (prop. 2020/21:150). Bedömningen är även i samband med denna reform att samförståndslösningar har bättre förutsättningar att genomföras i praktiken och de bedöms ofta som det bästa för barnet eftersom barnet får större möjligheter till en lugn tillvaro. Ytterligare ett syfte med reformen har varit att säkerställa att barnets rättigheter får ett bättre genomslag i vårdnadsprocesser. I föräldrabalken (1949:381) framgår det att barnets bästa ska vara avgörande i alla frågor gällande vårdnad, boende och umgänge. I samband med lagändringen 2021 förtydligades lagstiftningen genom att ange att barnet ska ges möjlighet

att föra fram sin åsikt och få relevant information i frågor som rör vårdnad, boende och umgänge (FB 1949:381).

1.1 Problemformulering

Under de senaste decennierna har arbetet med att underlätta för separerade föräldrar att göra överenskommelser och samförståndslösningar ökat för att på så sätt undvika långvariga processer i domstol. Samtidigt har ett arbete pågått för att ytterligare synliggöra och stärka barnets rättigheter (Salminen, 2018). Även i de övriga nordiska länderna uppmuntras föräldrar enligt Nylund (2018) att lösa tvister om vårdnad, boende och umgänge utanför domstolen. Han menar att båda föräldrarna behöver kunna erbjuda barnet en adekvat vård om samarbetsamtal ska vara en lämplig metod. Föräldrarna behöver också inneha förmågan att uppfatta vilka behov och intressen barnet har. Samarbetsamtal bygger enligt Nylund på en vag uppfattning om att den medlande funktionen är konfliktupplösande. Samarbetsamtalen tar dock inte hänsyn till de olika behov familjer har, i synnerhet inte i familjer där det finns en hög konfliktnivå. Lagstiftaren har enligt Nylund ignorerat den forskning och erfarenhet som finns i andra länder som tyder på att det finns brister och fallgropar när det gäller samarbetsamtal, särskilt gällande högkonfliktfamiljerna (Nylund, 2018).

Enligt Singer (2019) har det under de senaste decennierna har skett en märkbar förändring vad det gäller synen på barn genom att de alltmer har synliggjorts som självständiga rättsliga subjekt vilka har rätt att få sina behov tillgodosedda. Samtidigt är det viktigt att notera att barn är beroende av sina föräldrar och andra vuxna som finns omkring dem (ibid.). Barnets bästa ska fastställas utifrån vetenskaplig grund, vedertagen erfarenhet och barnets egen vilja (Rejmer & Cederström, 2015). Anna Kaldal (2010) menar att principen om barnets bästa, artikel 3, är en av barnkonventionens mest centrala. Där framgår att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av privata eller offentliga välfärdsinstitutioner, administrativa myndigheter, domstolar eller lagstiftande organ (ibid.). Efter att Sverige har ratificerat barnkonventionen har delar av konventionens bestämmelser successivt implementerats i svensk lagstiftning. Principen om barnets bästa och barnets rätt att komma till tals har införts i såväl föräldrabalken (1949:381) som i SoL (2001:453) och LVU (1990:52) I samband med lagändringar av föräldrabalken 2021 ändrades formuleringen gällande barnets bästa till att gälla i alla frågor gällande vårdnad, boende och umgänge och inte längre som tidigare i alla beslut (prop. 2020/21:150).

Svenska Jämställdhetsmyndigheten har i rapporten *Uppgifter om våld är inget undantag* (2022) redovisat en kartläggning där de granskat 814 domar från år 2020 inhämtade från samtliga tingsrätter i Sverige. I målen granskades upplysningar, utredningar och domar gällande vårdnad, boende och umgänge för att kartlägga om det fanns uppgifter om våld och övergrepp. I 64 % av målen fanns det uppgifter om våld eller andra övergrepp. Kartläggningen visar vidare att barnets rätt till delaktighet endast har beaktats i låg utsträckning i domarna och i 57% av domarna framkommer inte barnets inställning. Domstolarna har fastställt föräldrars samförståndslösningar i 61 % av målen. Då det i kartläggningen framkom att det är en mycket hög andel samförståndslösningar som fastställts av domstolen utökades granskningen till att granska ytterligare 100 samförståndslösningar gjorda mellan föräldrarna. Granskningen visade att samförståndslösningar fastställs även i de fall då det framkommer allvarliga uppgifter om hedersrelaterat våld, systematiskt våld och andra övergrepp. Det framkommer att barnets situation inte är utredd då samförståndslösningar gjorts och inte heller huruvida det finns risker för barnet. Detta är fallet även då domstolen har hänvisat till att samförståndslösningen är förenlig med barnets bästa. Kartläggningen visar tydligt att den generella skyldigheten att verka för att samförståndslösningar mellan föräldrar kommer till stånd innebär stora risker då det i stor omfattning innebär fortsatt utsatthet för våld, samt att barn riskerar tvingas ha umgänge eller boende med en förälder som har utövat våld. Jämställdhetsmyndigheten menar, utifrån att det framkommit uppgifter om bland annat omfattande och systematiskt våld, hedersrelaterat våld att det finns stora risker med den generella skyldigheten att verka för att samförståndslösningar som domstolen har (ibid.).

Enligt Schiratzki (2019) saknar principen om barnets bästa en rättslig definition vilket medför att det är upp till beslutsfattaren att göra en bedömning av vad som är det specifika barnets bästa i den enskilda situationen (ibid.). Piper (2000) menar att det finns starka presumtioner vilka begränsar synen på vad som är barnets bästa i det enskilda fallet. Presumptionerna ska användas med försiktighet då de bygger på generella antaganden. Då barnets bästa ska säkerställas styrs arbetet av dessa generella antaganden som exempelvis att barnet behöver tillgång till två föräldrar som samarbetar och som barnet har kontakt med, samt att det är skadligt för barnet att vara delaktig i den rättsliga processen. Piper menar att man kan ifrågasätta validiteten i dessa antaganden särskilt när de går från att vara generella till att bli individuella (Piper, 2000).

Det svenska rättssystemet har enligt Röbbäck (2012) traditionellt inte velat involvera barn i domstolens processer. Barnets vilja har under senare år blivit allt viktigare att ta del av i samband med att bedömningar av barnets bästa. Både Barnkonventionen och Föräldrabalken tydliggör att hänsyn ska tas till de synpunkter och önskemål barnet har utifrån barnets ålder och mognad. Det är först efter att barnet har fått möjlighet att uttrycka sig som myndigheterna ska avgöra hur stor vikt som ska läggas vid barnets vilja i förhållande till beslutet (Röbbäck, 2012).

Enligt Salminen (2018) innebär det ur ett barnrättsligt perspektiv en utmaning när en situation uppstår där barnets rättigheter inte ingår i de samarbetsamtal som förs på familjerätten. Det kan vara i form av att barnets rätt att delta och att uttrycka sin vilja i samtalen inte övervägs i de samarbetsamtal som genomförs. Även sekretessen samt det faktum att familjerätten ska vara opartisk innebär begränsningar i samtalen. Det innebär en risk för att barnets bästa åsidosätts då föräldrarna själva avgör vilka frågor de tar upp i samtalen (ibid.). Även Nieminen (2013) framför att barnets bästa ur ett barnrättsligt perspektiv endast kan nås i samarbetsamtal om det görs en bedömning av barnets bästa och om alla rättigheter som tillhör barnet beaktas, inklusive rättigheten att delta i samtalen (ibid.). Vilka dilemman innebär detta spänningsförhållande för dem som arbetar i praktiken? Hur hanteras de rättsliga betoningen på samförståndslösningar om familjerätten inte anser det vara lämpligt? Som beskrivits ovan är föräldrabalken (FB 1949:381) tydlig med att barnets bästa ska vara avgörande i alla frågor om vårdnad, boende och umgänge samtidigt som den också är tydlig med att både socialtjänstens familjerätt och domstolen ska verka för samförståndslösningar. I studien lyfts hur dessa spänningsförhållanden påverkar praktiken, hur de framställs i rättsliga förarbeten och hur familjerättssekreterare resonerar kring samarbetsamtal, barnets bästa och barnets vilja i sitt arbete.

1.2 Syfte

Studiens syfte är att undersöka och analysera rättsliga spänningsförhållanden i familjerättens arbete med samarbetsamtal i vårdnadskonflikter med fokus på samförståndslösningar och barnets vilja som rättsliga och normativa ideal.

1.3 Frågeställningar

- Vilka föreställningar om barnets vilja och samförståndslösningar framträder i familjerättssekreterarnas resonemang och hur kan de förstås?
- Hur resonerar familjerättssekreterare kring vilka möjligheter och dilemman som finns i arbetet med samförståndslösningar?
- Hur resonerar familjerättssekreterare kring vilka möjligheter och dilemman som finns kopplade till betydelsen av barnets vilja?
- Vilka tolkningsprinciper styr bedömningen av barnets bästa när samförståndslösningar och barnets vilja inte kan förenas?

1.4 Avgränsningar

Studien är avgränsad till att framför allt studera familjerättssekreterares arbete med samarbetsamtal i vårdnadskonflikter, avseende vårdnad, boende och umgängesfrågor och mer specifikt barnets vilja och föräldrars samförståndslösningar. Som en bakgrund till familjerättssekreterarnas arbete och olika rättsliga tolkningsprinciper beskrivs lagstiftningens utveckling på området.

1.5 Centrala begrepp i familjerättens arbete

1.5.1 Barn

Barnkonventionen avser enligt första artikeln varje människa under 18 års ålder. Även föräldrabalken framhåller att begreppet barn syftar till människor under 18 år.

1.5.2 Barnrätt

Redan då idén om mänskliga rättigheter växte fram har det funnits en tanke om att barn har särskilda behov och intressen som behöver särskilt skydd (Singer, 2019). Schiratzki (2019) menar att rättsområdet barnrätt etablerades vid sidan av Barnkonventionen och att det kännetecknas av att det är barnet själv och dess relationer till det omkringliggande samhället som är i fokus. Centralt är den civilrättsliga legala relationen mellan barnet och dess föräldrar. Barnrätten är styrande, anger normer för vårt beteende och fyller genom rättsordningen en funktion som samhällets tvistelösare (ibid.). Den svenska barnrätten är inte enbart holistiskt system, utan delas upp i en offentligrättslig, en civilrättslig samt en straffrättslig del. Denna uppdelning speglar domstolens indelning i förvaltningsdomstolar som avgör offentligrättsliga mål och allmänna domstolar som handlägger civil och straffrättsliga mål. Frågorna som behandlas inom den offentligrättsliga delen är de som rör skydd och stöd enligt socialtjänstlagen (2001:453) och tvångsvård enligt lagen med

särskilda bestämmelser om vård av unga (1990:52) (LVU). Den civilrättsliga delen rör bland annat vårdnad, boende och umgängesfrågor samt föräldraskap, adoption. Till den straffrättsliga delen hör brott mot barn, liksom brott begångna av barn. Trots att det finns en uppdelning sker en omfattande interaktion mellan den civilrättsliga och den offentlighetsrättsliga barnrätten genom att de rättigheter och skyldigheter den civilrättsliga vårdnaden omfattar påverkas av de offentlighetsrättsliga åtgärder som finns enligt SoL och LVU. I praktiken innebär detta att det är kommunala nämnder och då socialtjänstens tjänstemän som bedömer och skydd och stöd men som också blir involverade i civilrättsliga frågor gällande vårdnad, boende och umgänge. (Schiratzki, 2013)

1.5.3 Familjerättssekreterare

I denna uppsats används begreppet familjerättssekreterare för att beskriva personer som arbetar inom den kommunala socialtjänsten med myndighetsutövning i form av vårdnads, boende och umgängesutredningar, rådgivning i familjerättsliga frågor samt samarbets-samtal i familjerättsliga frågor. Familjerättssekreterare är vanligen utbildade socionomer med flerårig erfarenhet från socialt arbete.

1.5.4 Vårdnadstvister

Vårdnadstvister avser i studien tvister mellan separerade föräldrar rörande barnets vårdnad, boende och umgänge. I denna studie har begreppet en vidare mening och täcker även in konflikter gällande vårdnad, boende och umgänge som inte har aktualiserats i domstol. Det kan då handla om tvister där familjerätten arbetar med frivilliga samarbets-samtal.

1.5.5 Vårdnad-, boende- och umgänge

Det är 6 kap FB (1949:381) som reglerar vårdnad, boende och umgänge. Enligt Sjösten (2020) står barnet vid födseln under vårdnad av en av föräldrarna eller av dem båda och har sedan vårdnaden om barnet till dess att barnet blir myndigt. Vårdnaden innebär att föräldern har ansvar för barnets personliga förhållanden. Det innebär också att föräldern har en skyldighet att tillse att barnets behov av trygghet och omsorg, samt en god fostran blir tillgodosedda. När föräldrar har gemensam vårdnad kan barnet ha ett växelvis boende eller vara bosatt hos en av föräldrarna. Har en av föräldrarna ensam vårdnad om barnet är det hos den föräldern barnet ska vara bosatt. Barn har rätt att ha ett umgänge med den förälder barnet inte är bosatt med. Umgänget ska bestämmas med hänsyn till barnets bästa och är i första hand till för barnet. Även i de fall då föräldrarna inte längre lever tillsammans har barnet enligt föräldrabalken rätt att ha en nära och god kontakt med dem

båda. Det finns inte någon skyldighet för barnet att umgås med sin förälder (Sjösten, 2020).

1.5.6 Samarbetssamtal

I socialtjänstens stöd för rättstillämpning och handläggning inom socialtjänstens familjerätt (Socialstyrelsen, 2012) beskrivs samarbetssamtal som ”strukturerade samtal under sakkunnig ledning med föräldrar som är oeniga om hur de ska lösa frågor kring vårdnad, boende eller umgänge”. Föräldrarna kan själva ansöka om samarbetssamtal hos socialtjänsten enligt SoL (2001:453) och domstol har möjlighet att besluta om samarbetssamtal FB (1949:381). Syftet med samtalen är att stötta föräldrar att nå samförståndslösningar utifrån barnets behov och eventuella önskemål. När föräldrar som har separerat är i behov av hjälp att hantera samarbetsproblem och konflikter i sitt föräldraskap är samarbetssamtal en möjlighet att gemensamt komma fram till vad som bedöms vara barnets bästa. Samtalen ska hjälpa föräldrar att lösa konflikterna utanför domstolen. Inför de gemensamma samtalen bör enligt Socialstyrelsen enskilda samtal hållas med varje förälder för att utröna om det har förekommit våld, hot, missbruk eller psykisk ohälsa. Om det framkommer sådana uppgifter behöver en noggrann övervägning om samtalens lämplighet göras. Ansvarig handläggare har en skyldighet att lämna en orosanmälan till ansvarig enhet om det framkommer uppgifter som kan tyda på att ett barn far illa (Socialstyrelsen, 2012). Inom ramen för samarbetssamtal har barnet rätt att få information och det ska ges möjlighet att framföra sina åsikter. Om barnet inte själv framför sina åsikter ska barnets inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt och tillmätas betydelse utifrån ålder och mognad (prop. 2020/21:150). Samarbetssamtal regleras i 5 kap 3 § SoL (2001:453) samt i 6 kap 18 § FB (1949:381).

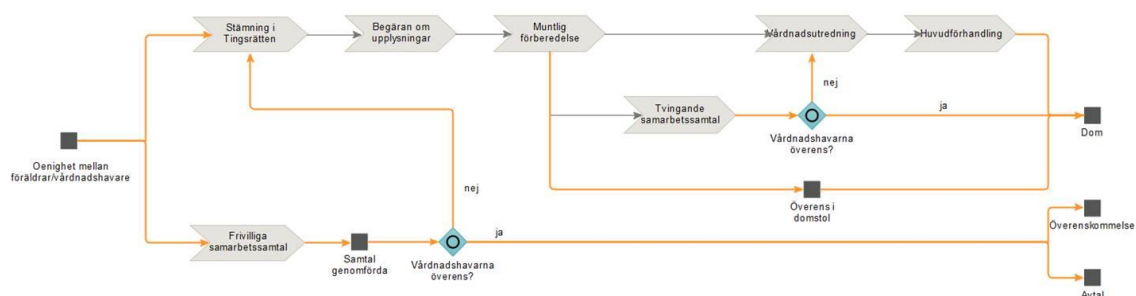
1.5.7 Samförståndslösningar

Tingsrätten har enligt 42 kap 17 § RB en skyldighet att, om det är lämpligt, verka för att parterna, dvs föräldrarna når samförstånd (1942:740). Den definition av begreppet samförståndslösning som har framförts i utredningen ”Medling, förlikning och andra samförståndslösningar” (SOU 2001:103) påtalar att samförståndslösning ska ses som ett övergripande begrepp vilket kan täcka överenskommelser i både dispositiva och i indispositiva mål (SOU 2001:103). Dispositiva frågor hanteras utanför domstolen och är därför inte tvingande medan indispositiva frågor är tvingande och hanteras av domstolen (Sjösten, 2020).

1.5.8 Vårdnadsutredning

Då föräldrarna inte är eniga om barnets vårdnad, boende och umgänge har de ett eget ansvar att lämna en stämningsansökan för beslut i tingsrätt. Domstolen har en skyldighet att tillse att frågorna om vårdnad, boende och umgänge blir ordentligt utredda. I de fall tingsrätten behöver ytterligare underlag, utöver de upplysningar som socialnämnden ges tillfälle att lämna inför muntlig förhandling kan tingsrätten uppdra åt kommunens socialnämnd att genomföra en vårdnadsutredning enligt 6 kap 19 § tredje stycket föräldrabalken (1949:381). Det är oftast en familjerättssekreterare som genomför utredningen (Sjösten, 2020).

Figur 1. Schematisk bild över familjerättens arbete:

1.6 Disposition

Kapitel 2 innehåller bakgrund, där familjerättssekreterarnas arbete och olika tolkningsprinciper beskrivs, liksom lagstiftning samt barnets bästa. Kapitel 3 innehåller tidigare forskning om vårdnadskonflikter samt familjerättssekreterares bedömningar och perspektiv. I kapitel 4 beskrivs och diskuteras studiens forskningsansats, metodval och etiska överväganden. I kapitel 5 presenteras studiens teoretiska utgångspunkter. Kapitel 6 är studiens empiriska kapitel där studiens resultat presenteras och analyseras. Därefter följer kapitel 7 som innehåller en avslutande diskussion.

2. Rättslig bakgrund

I detta kapitel redogörs för lagstiftningens framväxt gällande barnrätt och familjerätt med fokus på vårdnad, boende och umgägesfrågor. Det redogörs också för tidigare statliga utredningar avseende lagstiftningen på området. Avsnittet kommer att avslutas med en sammanfattande kommentar.

2.1 Lagstiftningens framväxt

2.1.1 Lagstiftningens utveckling

Titti Mattson (2019) menar att lagen ska samverka med andra samhällsnormer och att den kontinuerligt behöver anpassas till rådande samhälleliga värden och normer. Exempelvis har vår syn på barn, barns rätt och barns bästa förändrats genom åren, vilket påverkar tillämpningen av rådande rättsregler i frågor som rör barn och unga personligen. Synen på barn, på barns rättigheter och barns bästa förändras över tid och det påverkar i sin tur hur vi arbetar med frågor kring barn och tillämpningen av rättsregler i frågor gällande dem (Mattson, 2019)

Enligt Sjösten (2020) har barnets ställning från medeltiden fram till 1970-talet till och från avgjorts av om barnet har ansetts vara äkta eller oäkta. Samhällets uppfattning om familjen som samhällets grundval var avgörande för detta synsätt. Efter 1903 kunde domaren avgöra vem av föräldrarna som var mest lämpad som vårdnadshavare. Det som var avgörande var förutom föräldrarnas lämplighet också barnets ålder och kön. 1915 infördes en bestämmelse om att den förälder som inte fick vårdnaden skulle ha rätt till umgänge med barnet. I de fall föräldrarna var överens om vem som skulle få vårdnaden skulle domstolen besluta i enlighet med deras vilja om det inte var uppenbart stridande mot barnets bästa (Sjösten, 2020). Föräldrabalken från 1949 hade som mål att bygga vidare på de tidigare lagarna om barn utom äktenskap från 1917 och barn i äktenskap från 1920. Begreppet vårdnad infördes och lagstiftningen skulle betona föräldrarnas ansvar att tillse att barnet växte upp under goda förhållanden (SOU: 2017:6) Ändringar i föräldrabalken 1973 innebar att det saknade betydelse vem av föräldrarna som var ansvarig för separationen när vårdnadsfrågan skulle avgöras. Det blev också enklare för fäder att ha ensam vårdnad om sina barn. Efter 1976 blev det möjligt för särboende föräldrar att ha gemensam vårdnad om sina barn och 1983 infördes en möjlighet för ogifta föräldrar att ha gemensam vårdnad utan att domstol prövade frågan. Det gavs uttryck för en ny syn på umgänge med barn genom att umgänge i första hand var till för barnet och att det låg i vårdnadshavarens ansvar att tillgodose detta så långt som möjligt. Syftet med denna lagändring var att stärka barnets rättsliga ställning (Sjösten, 2020).

Flera ändringar genomfördes 1991 i syfte att underlätta för föräldrar att själva komma överens om hur de skulle lösa frågor kring vårdnad och umgänkesfrågor. I samband med detta infördes samarbetsamtal vid socialtjänsten, vilket kommunen blev skyldiga att erbjuda. Det gavs också möjlighet för domstolen att ta initiativ till samtalen. I lagtexten

framgick en bestämmelse om att domstolen i samband med bedömningen av barnets bästa skulle fästa särskild vikt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda sina föräldrar (prop. 1990/91:8). En bestämmelse infördes 1993 gällande att domstolen i samband med bedömning av barnets umgänge med en förälder ska beakta risken för att barnet utsätts för övergrepp, olovligen förs bort eller kvarhålls eller på annat sätt far illa (prop. 1992/93:139).

2.1.2 Barnrättsliga perspektiv

Lagstiftningen blev 1996 tydligare när det gäller barns rätt att komma till tals i mål om vårdnad och umgänge. Det infördes en bestämmelse om att domstolen vid bedömningen av barnets bästa skulle ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. Den som genomförde en utredning om barnets vårdnad och boende skulle i samband med den klarlägga barnets vilja (prop. 1994/95:224).

1998 kom ytterligare en reform i syfte att underlätta för föräldrar att göra överenskommelser och framhäva vikten av samförståndslösningar. Detta efter att vårdnadsutredningen (SOU 1995:79) kommit fram till att samarbetsamtal var ett bra sätt att lösa vårdnadskonflikter, till en liten resurskostnad. Det blev möjligt för föräldrar som var överens att reglera detta genom ett juridiskt avtal vilket godkänns av socialnämnden. Ytterligare ett syfte var att i så stor utsträckning som möjligt använda gemensam vårdnad. Domstolen kunde, om det ansågs vara till barnets bästa, döma till gemensam vårdnad även om en av föräldrarna motsatte sig det. Det blev också möjligt för domstolen att besluta om umgänge vid gemensam vårdnad. Om föräldrarna hade gemensam vårdnad blev det möjligt att besluta hos vem av föräldrarna barnet skulle vara bosatt, eller om barnet skulle ha ett växelvist boende. De bestämmelser som fanns sedan tidigare om att domstolen skulle ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av ålder och mognad blir även tillämpliga för mål om barnets boende samt vid den prövning socialnämnden gör i samband med att avtal godkänns. I samband med vårdnadsreformen 1998 infördes portalparagrafen om barnets bästa i föräldrabalken. Det innebar att barnets bästa skulle vara avgörande och komma i det främsta rummet när frågor där vårdnad, boende och umgänge avgjordes. (1997/98:7).

2006 genomfördes ytterligare ändringar i föräldrabalken avseende vårdnad, boende och umgägesfrågor efter att utredningen "Barnets bästa, föräldrars ansvar" (SOU 2005:43) visat att både domstol och socialnämnder många gånger framhåller barnets behov av nära och god kontakt med båda föräldrarna på så sätt att de väger tyngre än risken för att barnet

far illa. I samband med 2006 års reform var syftet att stärka barnrättsperspektivet genom att barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge. Det blev tydligt att andra intressen inte kan gå före barnets bästa, såsom rättvisa mellan föräldrarna och en förälders behov av kontakt med barnet. Risken för att barnet far illa lyftes fram som en omständighet att ta hänsyn till vid bedömningen av barnets bästa. Sedan dess är det tydligt att vid bedömningen av barnets bästa ska det fästas vikt särskilt vid risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa. Om det går att förutse en sådan risk ska den väga tungt i samband med bedömningen av barnets bästa. Finns det uppgifter om att en förälder utsätter barnet eller någon annan i familjen för övergrepp, bedömer lagstiftaren att det är bäst för barnet om den föräldern inte har del i vårdnaden. Vid bedömningen ska också stor vikt läggas vid föräldrarnas förmåga att samarbeta kring barnet. Domstolen fick större möjlighet att döma till ensam vårdnad. En generell skyldighet infördes för domstolarna att, om det inte är olämpligt, verka för samförståndslösningar i indispositiva tvistemål. Detta innebär att domstolen i mål om vårdnad, boende och umgänge ska verka för att föräldrarna når en samförståndslösning (SOU2005:43).

Sedan 1 januari 2020 är barnkonventionen svensk lag (2018:1197). Framväxten av synen på barn som kompetenta och självständiga aktörer sammanfaller med barnkonventionens tillblivelse. Barnkonventionen är utformad för att fungera i olika länder vilket gör att dess artiklar ges olika innebörd i olika länder (Ponnert & Sonnander, 2019). Under 2021 lämnade regeringen över propositionen ”Stärkt barnrättsperspektiv i vårdnadstvister” (prop. 2020/21) till Sveriges riksdag. Detta var ett resultat av att regeringen 2014 beslutade om att utvärdera de förändringar Föräldrabalken genomgick under 2006 då antalet ärenden till domstol ökade markant. Utvärderingen skulle analysera hur föräldrarnas möjligheter att nå samförståndslösningar ytterligare kan utvecklas. Utifrån propositionen ”*Ett stärkt barnrättsperspektiv i vårdnadstvister*” har flera lagändringar genomförts. Dessa lagändringar syftar till att ytterligare stärka barnrättsperspektivet i mål gällande vårdnad, boende och umgänge, att ännu bättre möjliggöra för föräldrar att nå samförståndslösningar samt att stärka skyddet för de barn som riskerar att fara illa. Lagändringarna innebär bland annat att det är barnets bästa som ska vara avgörande i alla frågor som rör barn och inte bara i beslut som den tidigare lydelsen angav. Barn ska ha rätt till information och de ska ha rätt att komma till tals. Nytt är att även yngre barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i en vidare bemärkelse. Det blir i lagstiftningen tydligare att socialnämnden ska tala med barn om det inte är olämpligt. Det framgår också

att domstolen särskilt ska lägga vikt vid föräldrarnas förmåga att sätta barnens behov främst och betoningen ligger numera mer på att föräldrarna ska ta ett gemensamt ansvar för frågor som rör barnet i stället för som tidigare vid föräldrarnas samarbete (prop. 2020/21:150).

Singer (2012) menar att det sedan länge finns en samstämmighet kring att vårdnadskonflikter bör lösas genom att föräldrar får stöd i att bearbeta sin konflikt samt att de kommer överens. Sedan 1970-talet har samarbetsamtal använts för att lösa vårdnadskonflikter utanför domstolen. I 42 kap 6 § p 5 RB liksom i 42 kap 17 § st 1 RB klargörs att domstolen i ett inledande skede ska bedöma om det finns några förutsättningar för föräldrarna att nå en samförståndslösning. I de fall domstolen ser att samförståndslösningen inte är förenlig med barnets bästa, ska den inte ligga till grund för domstolens beslut. Det kan exempelvis gälla i ärenden där det har förekommit våld eller andra övergrepp (Singer, 2012). Enligt Sjösten (2020) bör samarbetsamtal som domstolen beslutar om ligga tidigt i processen, innan domstolen förordnar om att en vårdnadsutredning ska genomföras. Samarbetsamtal kräver inte att föräldrarna samtycker och det kan ses som ytterligare ett verktyg för att försöka hjälpa föräldrar att nå samförståndslösningar (Sjösten, 2020).

2.2 Kritik avseende de senaste lagändringarna

Flera instanser har lämnat kritik inför lagändringarna i föräldrabalken. Allmänna barnhuset¹ (2017) menar att utdragna konflikter mellan föräldrar påverkar barn negativt, både om tvisten är pågående i domstol eller utanför domstolen. Att ha som mål att hålla dessa tvister utanför domstolen är inte något som gagnar barnen. De menar vidare att barns rätt att komma till tals inte i tillräckligt stor utsträckning gynnar barnen och motverkar inte heller de missförhållanden som finns idag. Allmänna barnhuset har tre områden som de ser allvarligt brister i utredningen inför lagändringarna. Det första är att barn som utsätts för övergrepp som våld eller sexualbrott benämns som ”påståenden om detta”. Det medför att det finns en risk att övergrepp i form av våld eller sexuellt våld, psykiskt våld eller omsorgsvikt osynliggörs och bagatelliseras. Det andra Allmänna barnhuset lyfter fram är att ett barnskyddsperspektiv behöver tillföras. Det är inte ovanligt att barn i vårdnadskonflikter är utsatta för olika former av våld eller sociala missförhållanden. Utredningen ger en bild av att konflikterna ska lösas av två jämnstarka

¹ Allmänna barnhuset, är en statlig stiftelse med uppdrag att utveckla och stödja metod och kunskapsutveckling i syfte att stärka barn och ungdomar i socialt utsatta situationer (allmannabarnhuset.se).

och kompetenta föräldrar, trots att det är klarlagt att det finns en överrepresentation av föräldrar med egen problematik. Därmed finns en övertro på information och förhandlingar för att hjälpa dem att komma överens. Utredningen beaktar inte heller de svåraste vårdnadsmålen vilka utmärks av våld, sexuella övergrepp, missbruk och psykisk ohälsa. Det förekommer inte sällan värsta tänkbara följder som mord och suicid. Allmänna barnhuset är också mycket kritisk till att samförståndslösningar anses vara bästa alternativet för barnet. Kontakten med praktiker visar att många av de överenskommelser som görs inte är till barnets bästa. En samförståndslösning är inte detsamma som att nå en hållbar lösning. Utredningen tar inte upp maktobalans mellan föräldrarna eller att en av dem inte skulle vara lämplig som vårdnads, boende eller umgängesförälder. I den typen av mål innebär det att lagstiftaren kräver att föräldrar förhandlar om barnets skydd i stället för att skydda det (Allmänna barnhuset, 2017)

Även Barnombudsmannen² (2017) lämnar kritik till senaste utredningen inför lagändringar av föräldrabalken och menar att det finns en avsaknad av barnrättsperspektiv, vilket innebär att barnet inte i tillräckligt hög grad ses som rättighetsbärare. Barnombudsmannen är också kritisk till hur barns rätt till delaktighet efterlevs och menar att ytterligare åtgärder behövs för att säkerställa att barn blir hörda utifrån barnkonventionens krav. Barnombudsmannen lyfter också kritik mot att utredningen inte skiljer på vårdnadsärenden som innefattar våld och andra sociala problem samt de där det inte är förekommande. Det är klarlagt att familjer med långvariga tvister kring vårdnad, boende och umgänge ofta i högre grad än andra lever i ekonomisk och social utsatthet. Barnombudsmannen menar att om ett barns utsatthet osynliggörs genom att situationer där våld förekommer beskrivs i termer av samarbetssvårigheter kan det få allvarliga konsekvenser för barns liv och hälsa. Samförståndslösningar är i regel det som anses bäst för barnet, men Barnombudsmannen lyfter situationer där det är rent olämpligt att försöka få föräldrar att komma överens. Det kan exempelvis vara i situationer då en förälder har utsatt den andra eller barnet för våld eller andra övergrepp (Barnombudsmannen, 2017). Andra remissinstanser som Svea hovrätt menar att bestämmelsen gällande att föräldrarna ska sätta barnets bästa före den egna konflikten är svår att tillämpa och att den kan ha en konflikt drivande påverkan på föräldrar (prop. 2020/21:150)

² Barnombudsmannen, är en statlig myndighet med uppdrag att företräda barns och ungas rättigheter och intressen utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen.

Remissinstanser har även framfört kritik gällande barnkonventionen inför dess lagstiftning. Lagrådet har lämnat kritik mot inkopieringen av Barnkonventionen utifrån att artiklarna redan tidigare har återspeglats i svensk lag. Lagrådet framför tveksamhet till att barnets rättigheter tydliggörs genom lagstiftning då artiklarna är allmänt hållna och därmed svåra att tolka i det enskilda fallet (prop. 2017/18:186). Ponnert (2019) menar att socialtjänstens arbete innebär svåra bedömningar där lagstiftningen utgår från vad som är bra för barn i allmänhet och inte vad som är det enskilda barnets bästa. I barnkonventionen framgår barnens rätt till skydd samtidigt som det finns en generell utgångspunkt att barn har rätt till en nära kontakt med sina föräldrar. Enligt Ponnert kan barnets rätt till sina föräldrar på detta sätt stå i motsättning till barnets rätt till skydd då barnet lever i en miljö där det är utsatt för brister i omsorgen eller utsätts för våld. Då olika intressen på detta sätt står emot varandra är det socialtjänsten som ska bedöma vad som är det specifika barnets bästa. Vad som ska väga tyngst då olika rättigheter eller faktorer inte går att förena blir en bedömning som professionella behöver göra (Ponnert, 2019).

I den utredning som genomfördes inför barnkonventionens lagstiftning (SOU 2016:19) kartlades vissa situationer då barn är särskilt utsatta. För barn med funktionsnedsättning och barn som bevittnat eller blivit utsatta för våld visade det sig att de inte utreddes i tillräckligt stor utsträckning. Det framkom också att barn blir bedömda på annat sätt än vuxna och barn med funktionshinder inte i tillräckligt stor utsträckning får det stöd de behöver för att kommunicera sin inställning. Det har framkommit att myndigheter ofta saknar fokus på barnets intresse och dess behov och att de med anledning av det inte ses som bärare av sina egna rättigheter (Ponnert & Sonander, 2019). Psouni (2019) framför att svårigheter uppstår då barnkonventionen betonar vikten av att hänsyn ska tas till barnets bästa samtidigt som det saknas forskning om vad som egentligen är barns bästa i förhållande till exempelvis ett växelvis boende. Psouni menar vidare att det i bedömningar är många hänsyn som ska tas i förhållande till barnkonventionen och det finns situationer där det måste göras överväganden om olika principers vikt i förhållande till varandra. Barnets bästa kan te sig olika i skilda situationer och det krävs gedigen kunskapsbakgrund hos de professionella för att göra de individuella bedömningarna (Psouni, 2019). Ponnert (2019) ser en risk med begreppet barnets bästa samt rättighetsperspektivet kan användas slentrianmässigt i olika typer av beslut trots att det är barns behov, deras mående och psykosociala situation som är av vikt. Det finns en risk att barnkonventionen ses som ett uttryck för juridifiering genom att den förväntas lösa svårigheter som finns kopplade till

barnens rättsliga position i samhället, men barnkonventionen kan också ses som ett sätt att lyfta utsatta barn och att stärka barns röster (ibid.).

2.3 Barnets bästa i lagstiftningen

Barnrätten har en skyddande funktion genom att det i lagstiftningen finns möjlighet att skydda ett barn som riskerar att fara illa eller skadas (Schiratzki, 2019). Trots att barnets bästa har en mycket stor betydelse är begreppets innebörd oklar. Principen om barnets bästa används både för att tolka barnkonventionens artiklar och som en allmän princip som genomsyrar lagar och beslut (ibid.).

2.3.1 Barnets bästa enligt barnkonventionen

Barnombudsmannen (2014) påvisar att kommittén för barnets rättigheter framför artikel 3.1 som en av barnkonventionens fyra grundprinciper vilka är viktiga för tolkning och genomförande av alla barnets rättigheter. Det första stycket lyder enligt följande:

Artikel 3:1 Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa.

Barnets bästa är ett dynamiskt begrepp, som kräver att man gör bedömningar som är anpassade till det specifika sammanhanget. Begreppet är flexibelt och anpassningsbart och det bör justeras och definieras individuellt utifrån det berörda barnets situation. En fullständig tillämpning av begreppet barnets bästa förutsätter att man har ett rättighetsbaserat synsätt. Uttrycket ”i första hand beaktas” innebär att barnets bästa inte får jämföras med alla andra hänsyn. Barn har sämre möjligheter än vuxna att hävda sina egna intressen och de som fattar beslut som påverkar barn måste vara uttalat medvetna om vilka intressen barnet har. Enligt FN:s barnrättskommitté³ innefattar barnets bästa tre dimensioner, en materiell rättighet, en grundläggande rättslig tolkningsprincip samt ett tillvägagångssätt. Den materiella rättigheten innebär att en intresseavvägning ska göras då barnet får sitt bästa bedömt och i första hand beaktat i samband då beslut som gäller barnet. Den andra dimensionen, den grundläggande rättsliga tolkningsprincipen, innebär att den tolkningsprincip som bäst tillgodoser barnets bästa ska ha företräde framför andra möjliga tolkningar av rättsregler. Den tredje dimensionen, tillvägagångssättet innebär att beslutsprocesser som påverkar barn måste innefatta en utvärdering av vilka konsekvenser

³ FN:s kommitté för barnets rättigheter (FN:s barnrättskommitté), har som mandat utifrån barnkonventionens artikel 43, att granska hur stater efterlever barnkonventionen. Kommittén består av 18 oberoende experter som är valda på fyra år i taget. Staterna granskas regelbundet, vart femte till sjunde år.

beslutet får för barnet. Det måste finnas en motivering till beslutet som visar på vilket sätt barnets bästa har beaktats (Barnombudsmannen, 2014).

Även Barnkommittén⁴ menar i sitt betänkande (SOU 1997:116) att barnets bästa som rättslig målsättning innebär att barnens behov och intressen ska tillgodoses då beslut fattas. Enligt Barnkommittén kan barnets bästa tolkas både ur ett subjektivt och ett objektivt perspektiv. Det tydligaste och säkraste underlaget för att bedöma barnets bästa får man genom att kombinera dem. Beslutsfattare på olika nivåer ska utifrån det objektiva perspektivet göra bedömningar utifrån vetenskap och beprövad erfarenhet. Det specifika barnet kan också ge uttryck för sin uppfattning av vad som är det bästa i situationen, vilket ger det subjektiva perspektivet. Det är nödvändigt att tala med barnet för att klarlägga barnets intressen. Barnets vilja är en del av det underlag som ligger till grund för det som fastställs som barnets bästa (ibid.). Det faktum att det inte finns en entydig definition av begreppet barnets bästa gör att innebörden måste avgöras i den specifika situationen och det är genom tolkning och tillämpning som begreppet kan konkretiseras. Samtidigt finns det risker med flexibiliteten genom att tillämpningen riskerar att missbrukas till förmån för andra intressen än de som är barnets bästa (Barnombudsmannen, 2014). FN:s barnrättskommitté menar att man vid bedömning av barnets bästa måste beakta barnets identitet och inställning, bevarande av dess familjemiljö, upprätthållande av familjerelationer, skydd och säkerhet, omsorg, utsatthet, rätten till att få utbildning och en god hälsa. Det är särskilt viktigt att beakta att barnet är en egen individ med egna känslor och åsikter (Schiratzki, 2019).

2.3.2 *Barnets bästa enligt föräldrabalken*

Barnets bästa har sedan barnkonventionen ratificerades införts i olika regelverk (Schiratzki, 2019). En av dem är 6 kap 2 a § FB vilken är svensk familjerätts portalparagraf vilket innebär att barnets bästa går före andra intressen och är avgörande i vårdnadsrelaterade frågor (prop. 2020/21:150).

Barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor om vårdnad, boende och umgänge. Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet ska det fästas avseende särskilt vid

- risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa, och
- barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna (FB 6 kap 2 a §).

⁴ En parlamentarisk kommitté, vilken bildades 1996, med uppdraget att göra en bred översyn av hur svensk lagstiftning och praxis förhåller sig till bestämmelserna i FN:s konvention om barnets rättigheter.

Sjösten (2020) menar att det inte finns någon klar definition av begreppet barnets bästa i föräldrabalken då den är utformad för att vara anpassningsbar till det enskilda barnet. Föräldrabalken tydliggör dock vissa omständigheter att ta hänsyn till vid bedömningen, såsom risken för övergrepp, olovligt bortförande eller kvarhållande, att barnet på annat sätt far illa samt barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna (ibid.).

I föräldrabalken framgår att barnets bästa ska vara avgörande i alla frågor om vårdnad-, boende- och umgänge. Särskilt ska risken för att barnet far illa, föräldrarnas lämplighet, barnets kontakt med den förälder det inte bor med samt barnets vilja beaktas. Betydelsen av en helhetsbedömning av barnets situation betonas. Barnets bästa tolkas av domstolen i enlighet med övergripande presumtioner om vad som generellt bedöms vara det bästa för ett barn. Huvudpresumtionen då barnets bästa tolkas är att det är bäst för barnet om föräldrarna har gemensam vårdnad och att barnet har en god och nära kontakt med båda föräldrarna (Schiratzki, 2019). Rejmer (2002) menar att domstolar i samband med bedömning av barnets bästa använder presumtioner vilka har utvecklats i domstolspraxis. Det kan vara att barn endast om det finns staka skäl ska utsättas för förändringar (status quo-principen). Det kan också handla om att förhindra att splittra syskon, att det är mammor som är lämpligare vårdnadshavare för små barn och att pappor är lämpligare som vårdnadshavare för tonårspojkar (Rejmer, 2002). Även Singer (2012) menar att det sedan 1998 varit praxis att gemensam vårdnad ska utdömas om det inte framkommer att gemensam vårdnad inte är till barnets bästa (Singer, 2012).

I förarbeten till lagändringarna 2021 framgår det att det inte ska gälla någon presumtion för eller emot gemensam vårdnad. Gemensam vårdnad anses vara det bästa för barn i de flesta fall, men ska i de fall då det förekommer våld i de flesta fall vara utesluten. Det ses positivt för barnet att båda föräldrarna är delaktiga och tar ansvar för barnet. Därför behöver en prövning göras av omständigheterna i det enskilda barnets situation, med de kriterier som lagen ställer upp i beaktande (SOU 2020/21:150).

2.4 Barnets vilja

I svensk rätt förordas att barnets vilja ska beaktas i mål om vårdnad, boende och umgänge.

Barnet ska få information och ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. (6 kap 2b § FB)

Det är ett professionellt ansvar att inhämta barnets tankar om situationen utan att barnet känner ansvar för situationen. Rätten ska ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. Det betyder att barnets vilja ska ges betydelse. Det är möjligt att anlägga två helt olika perspektiv på barnets vilja i samband med barnrättsprocesser. Å ena sidan kan det framföras att barn bör få vara med och påverka utgången i en tvist som rör dem själva. Å andra sidan kan det föras fram att barnet bör lämnas utanför föräldrarnas vårdnadskonflikt och att barnet inte ska behöva ta ett ansvar det inte är moget för (Schiratzki, 2013).

Barnets vilja är en viktig del av bedömningen av barnets bästa. I samband med lagändringen 2021 har det förtydligats att utredarna om det är lämpligt ska höra barnet samt att barnets inställning ska klargöras och redovisas för domstolen (6 kap. 19 och 20 §§ FB). I förarbeten framkommer det att barnets rätt till information är central för att barnet ska kunna vara delaktigt (SOU 2020/21:150). Genom att socialnämnd eller rättsordningen får en så sanningsenlig information som möjligt om hur barnets situation ser ut finns det större möjligheter att skydda barn. Det är oftast barnet självt som kan berätta om hur det har det. Det är dock viktigt att ta hänsyn till barnets förmåga då barnet kan vara litet, eller har varit så illa att det inte har förmåga att berätta. Det är inte säkert att barnet har en överblick över sina valmöjligheter och sin livssituation. Det kan också vara så att barnet behöver skyddas från konsekvenserna av sitt val (Schiratzki, 2019).

2.5 Sammanfattande kommentar

De lagar som finns avseende vårdnad, boende och umgämesfrågor utvecklades då föräldrabalken skapades 1949. Det har successivt skett en utveckling av lagstiftningen mot att säkerställa ett barnrättsperspektiv i samband med att dessa frågor hanteras av professionella. Lagändringar har också genomförts i syfte att verka för att fler överenskommelser och samförståndslösningar görs mellan föräldrarna utifrån tanken om att barn på det sättet skyddas från att utsättas för långvariga vårdnadskonflikter. Det framkommer att lagstiftaren har förväntningar på föräldrarna att de ska klara att träffa överens-

kommelser alternativt samförståndslösningar samtidigt som det sedan länge är känt att de personer som ofta är förekommande i långvariga vårdnadskonflikter har omfattande egen problematik. Detta är också något som har lyfts i kritiken till utredningen inför lagändringen 2021. Det framstår som en komplicerande faktor då familjerättssekreterarna ska vara behjälpliga i att genom samarbetsamtal arbeta fram överenskommelser som är förenliga med barnets bästa.

3. Tidigare Forskning

Det finns tidigare forskning som belyser olika synvinklar som rör vårdnad, boende och umgänge samt hur barn påverkas i samband med föräldrarnas separation. Denna genomgång av forskning är avgränsad till det som är direkt kopplat till familjerättens arbete samt barnets bästa med fokus på samförståndslösningar och barnets vilja. Valet av forskning kring temat barns vilja i förhållande till samförståndslösningar är aktuellt då det belyser kunskapsläget. De teman som tas upp är vilka familjer som förekommer i konflikter om vårdnad, boende och umgänge, komplexa vårdnadstvister samt professionellas bedömningar och perspektiv.

3.1 Vårdnadskonflikternas karaktär

3.1.1 Vilka familjer förekommer i konflikter om vårdnad, boende och umgänge?

Annika Rejmer (2003) har i sin avhandling sett att de föräldrar som tvistar i domstol kännetecknas av att de snabbt bildat familj, fått barn och separerat. Det var vanligt att föräldrarna själva hade ett splittrat uppväxtem, att fäderna hade en låg utbildningsnivå samt att de var kriminellt belastade jämfört med befolkningen i övrigt. Det fanns en överrepresentation av föräldrar som var födda utanför Sverige. Föräldrar med missbruk eller som hade psykiska besvär var överrepresenterade i vårdnadsärenden jämfört med övrig befolkning. Sammantaget menar Rejmer i sin avhandling att de föräldrar som förekom i vårdnadsärenden i domstol var socialt och ekonomiskt belastade (ibid.) Senare forskning har bekräftat det Rejmer kom fram till, men visar att även föräldrar från andra samhällsskikt förekommer. De barn och föräldrar som lever i en pågående vårdnadskonflikt har en socialt utsatt situation. Barn i alla åldrar förekommer och ungefär hälften varit föremål för en orosanmälan. Under den pågående vårdnadskonflikten har föräldrar generellt en stressrelaterad ohälsa och det är inte ovanligt att föräldrarna har en psykiatrisk diagnos. I 66 % av familjerna har det under de två sista åren innan konflikten

inträffat något allvarligt, som våld, dödsfall, sjukdom, missbruk (Rejmer & Cederström, 2015).

I en kvalitativ studie har Bergman och Rejmer (2017) granskat tingsrättsdomar från 2013 gällande 57 barn från sex olika tingsrätter, samt genomfört 43 föräldrintervjuer under åren 2014–2015. Studien indikerade att barn till föräldrar i vårdnadskonflikt med hög konfliktnivå inte sällan har symtom såsom oro och ångest, men även utåtagerande beteende, somatiska symptom och skolproblem uppmärksammas. Barnens mående påverkas av deras ålder, föräldrarnas mående och hur länge konflikten pågår (Bergman och Rejmer, 2017). Birnbaum och Bala (2010) har lyft frågan om hur jämställdhet har bidragit till att barn har bättre kontakt med båda sina föräldrar även efter separation. De menar att fäder under senare år har blivit mer delaktiga i vården av sina barn och att de spelar en större roll i barnens liv (Birnbaum & Bala, 2010) Rejmer och Bergman (2017) har i en studie sett att antalet barn som bor växelvis efter en separation har ökat. Enligt SCB bor ungefär en tredjedel av barnen som upplevt en separation växelvis. De flesta barnen bor stadigvarande hos sin mamma (Statistikmyndigheten, 2022)

3.1.2 Komplexa vårdnadstvister

Enligt Kaganas och Day Sclater (2004), som har tittat på föräldrars upplevelser av umgängestvister i Wales, tillskriver lagen föräldrarna lika värde som föräldrar. I den studie de har gjort visar de att föräldrar genom att lyfta fram den andra förälderns misslyckanden försökte stärka den egna positionen. I de fall barnen inte ville träffa dem menade de att det var föräldern som hade påverkat barnet på ett negativt sätt. En orsak till att konflikten upprätthålls är förälderns egna psykologiska behov av att vara en god förälder. Umgängestvister medför i vissa fall mer komplexa och djupgående psykologiska processer än vad som är möjligt för rättssystemet att hantera (Kaganas & Sclater, 2004). Hart & Bagshaw (2008) visar in sin studie från familjedomstol i Australien där 20 domar har analyserats att faderns våldsutövande inte sällan ignoreras eller ursäktades så länge han visade sig vara samarbetsvillig. Våldet omskrevs av domstolen till att vara en konflikt och mödrarna anklagades för att inte stödja barnets kontakt med fadern. Det visade sig att då beslut fattades utifrån barns bästa underbyggdes de av konservativa värderingar vilka betonade vikten av att barnet hade en nära kontakt med fadern. Studien visade att det togs lite hänsyn till de berörda barnens situation (Hart & Bagshaw, 2008).

Naughton et al (2015) har i en studie där de intervjuat irländska domare om konstruktioner om barns bästa, visat att de idealiserade kärnfamiljen och att de förminskade uppgifter om

våld då de handlade ärenden gällande vårdnad, boende och umgänge. Mödrarnas oro över barnets säkerhet ignorerades och de bedömdes vara kontrollerande då de motsatte sig kontakt med fadern. Eftersom barns bästa alltid innebär en tolkning av begreppet innebär det att domarna får en makt som kan ifrågasättas (Naughton et al 2015). Martin Kettle och Sharon Jackson (2017) beskriver och diskuterar i en artikel en vägledande princip där socialarbetare i det längsta kan ha en positiv syn på föräldrar, vilket gör att de framställs i bättre dager än realiteten. Synsättet kallar de ”the rule of optimism” vilket ursprungligen myntades av Dingwall et al (1983). Dingwall et als tankar grundas sig i en syn på att familjelivet är en privat angelägenhet, att alla föräldrar i grunden har en naturlig kärlek till sina barn. De menar vidare att det är en outtalad kompromiss där de professionella tolkar allt till det bästa för att reducera obehag vilket kan innebära risker för barn (ibid.) Kettle och Jackson lyfter en kritisk diskussion kring ”the rule of optimism” då principen kritiserar enskilda professionellas bedömningar, och menar att det istället handlar om en strukturell problematik (Kettle & Jackson, 2017.).

Stephanie Holt (2011) har i en artikel utifrån en irländsk kontext belyst att i frågor om umgänge och annan kontakt med en förälder som utövat våld mot dem eller mot deras mamma är det svårt för barnet att få sin röst hörd. Holt menar att våldet riskerar att fortsätta i och med att barnet har ett regelbundet umgänge med den våldsutövande föräldern (fadern) vilket i sin tur har en negativ påverkan på barnet. Det framkommer även här att det finns en föreställning om att det bästa för barnet alltid är att ha kontakt med båda föräldrarna. Holt menar vidare att barn vill få möjlighet att uttrycka sin vilja och vara delaktiga i de beslut som fattas om dem och deras livssituation vilket inte hörsammas (Holt, 2011). I en senare artikel (Holt, 2015) beskriver Holt att den våldsutövande förälderns föräldraskap inte uppmärksammas, liksom förälderns förmåga att ta ansvar för det våldsamma beteendet och dess påverkan på barnet. Holt visade att det fanns normer om kärnfamiljen som gjorde att närvaron av våldsutövande föräldrar fanns kvar även efter separationen. Holt menar att dessa våldsutövande pappor behöver ta sitt ansvar för våldet och våldets påverkan på barnet innan det kan vara aktuellt med umgänge som för barnet kan vara tryggt (Holt, 2015).

3.1.3 Barns delaktighet i vårdnadsärenden

Då Socialstyrelsen (2014) har granskat familjerättsliga utredningar och efterföljande domar framgår det att familjerätten näst intill alltid samtalar med barn inom ramen för vårdnadsutredningar, men att de yngre barnen bedöms vara för små för att prata med.

Familjerätten lyfter fram barnets vilja i 65 % av utredningarna. I de efterföljande domarna finns barnets vilja endast med i 20 % av domarna (ibid.). Kaldal (2010) påpekar att det i vårdnadsprocesserna många gånger är så att domstolar snarast beslutar om vad som är minst dåligt för barnet, då det inte finns några bättre alternativ (ibid.).

Eriksson och Näsman (2009) har genomfört 14 intervjuer med barn där de har undersökt hur barn som har upplevt våld i familjen upplever sin situation under en familjerättslig utredning. De har också tittat på hur barn bemöts av familjerättens utredare och om det finns några strategier som barnen använder. Det framkommer att det för barn är problematiskt att inte delges information om våldet som förekommit på så sätt att tingsrättens beslut om barnets situation sedan blir obegriplig, eller att barnets utsatthet inte alls synliggörs. Ännu mer problematiskt blir det när barnets utsatta situation synliggörs, utan att de blir beskyddade. I studien framkommer det att det finns en svårighet för familjerättens utredare i att bjuda in barn att vara delaktiga i processerna samtidigt som barnens utsatthet ska synliggöras. Det verkar vara en utmaning för familjerättssekreterarna att se barnen både som offer och som aktörer (Eriksson & Näsman, 2009).

I en större kunskapsöversikt genomförd av Birnbaum och Saini (2012) har de granskat 36 studier från elva länder, med fokus på barns röster i vårdnadsärenden under de senaste 20 åren. Birnbaum och Saini kunde se att barn har en önskan om att bli lyssnade på även om deras vilja inte kan vara avgörande. Barn upplever dock inte att de blir lyssnade på i familjerättsliga processer. De vill bli behandlade med respekt och vara involverade, samtidigt som de kan känna sig utsatta. Får barn ett för stort ansvar att ta beslut finns det en risk att de hamnar i en lojalitetskonflikt. Våld eller djupa konflikter kan vara anledning till att barn inte vill fatta beslut men ändå få en möjlighet att uttrycka sin vilja (ibid.). En australiensisk studie har genomförts av Cashmore och Parinson (2008) där barns delaktighet i samband med familjerättsliga tvister har undersökts genom intervjuer med 90 föräldrar och 47 barn. Studien visar att 60 % av barnen känner att de haft lite eller ganska lite att säga till om under någon del av den familjerättsliga processen. En majoritet av de intervjuade barnen och föräldrarna menade att det är viktigt att lyssna på barn i familjerättsliga processer. Samtidigt uttryckte barn att det finns svårigheter då de inte vill såra eller vara orättvisa mot föräldrarna. De barn som levde i familjer med djupa konflikter framförde i högre grad att de ville vara med och påverka beslutet (ibid.).

3.2 Professionellas bedömningar och perspektiv

Rejmer (2002) menar att det inte går att se att de omständigheter eller de rättigheter som finns uppräknade i föräldrabalken är samstämmiga med barns bästa och de är inte heller på något sätt heltäckande. Barns bästa är en övergripande princip vars innehåll ska fastställas i tillämpningen. Det gör att det är vårdnadsutredare samt de ledamöter som finns vid domstolen som klargör begreppet barns bästa och dess innebörd. Det är den kunskap de professionella besitter, deras antaganden och de bedömningar som görs som till sist ligger till grund för vad som bedöms vara det bästa för det enskilda barnet i samband med en vårdnadskonflikt. Annika Rejmers undersökning visar dock att det finns en stor osäkerhet bland de professionella gällande begreppets betydelse och en stor del av dem menar att begreppet inte är tillräckligt tydligt definierat (Rejmer, 2002). Tidigare forskning inriktad på familjerättssekreterares bedömningar tyder på att de professionella, oavsett vad barnets vilja är, inte sällan grundar sina beslut i att barn har en rättighet till båda sina föräldrar (Eriksson, 2003). I internationella studier framkommer det att barnets behov i den aktuella situationen inte sällan hamnar i bakgrunden av konflikten. Kaganas och Day Sclater (2004) har genom intervjuer studerat umgängestvister i England och Wales. Kontexten liknar den svenska, med en dominerande välfärdsdiskurs i ett sammanhang där barn beskrivs som sårbara och där separation bedöms vara särskilt skadligt för barnet. Vikten av att föräldrarna har en fortsatt god och konstruktiv relation efter separationen framhålls liksom barnets behov av kontakt med båda föräldrarna. Både mödrarna som ofta var boendeföräldrar och fäderna som var umgängesföräldrar hänvisade till denna diskurs, men utifrån olika tolkningar av den. De menade båda att myndigheterna var i maskopi med den andra föräldern. Detta ledde inte sällan till att konflikten fördjupades i stället för att minska (Kaganas & Day Sclater 2004).

Rejmer och Bergman (2019) menar att bedömningar av barnets bästa både går att utläsa i familjerättens utredningar och i domstolens beslut, men att barnets vilja har liten betydelse för bedömningen av barnets bästa. Det framgår också att familjerätten sällan gör en individuell bedömning av det enskilda barnets bästa då det finns en syskonskara. Detta förklaras av kontinuitetsprincipen vilket innebär att syskonskaran sällan delas i samband med vårdnads mål. Familjerättssekreterarna lägger stor vikt vid rekvisiten nära och god kontakt med föräldrarna och den risk som finns omkring barnet, men de lägger inte lika stor vikt vid barnets vilja. En förutsättning för att kunna fastställa barnets bästa är att barnet får komma till tals på något sätt. Om barnen lämnar information till

familjerättssekreterarna verkar informationen ha betydelse för den bedömning som görs av barnets bästa i beslutsarbetet. Barnets vilja har däremot sällan betydelse för beslutet (Rejmer och Bergman, 2019). Röbeck (2012) visade i sin avhandling baserad på tingsrättsdomar, vilken tar upp sociala och rättsliga konstruktioner av barn och barns bästa, att det var viktigare att barnet hade tillgång till båda sina föräldrar än att säkerställa att kontakten med dem var riskfri. Det framkom också att barnets vilja inte redovisades, samt att om barnets vilja redovisades beskrevs den i generella termer. Barnet beskrevs som ett objekt och inte utifrån det särskilda fallet (Röbeck, 2012). Enligt Brynes (2011) är det av stor vikt på vilket sätt barnets uppgifter inhämtas. Hur familjerättssekreteraren ställer sina frågor, ledande eller suggestiva, kan påverka vilka svar barnet ger. Det kan också vara avgörande vem av föräldrarna som tar barnet till familjerätten. Dessa kontextuella problem kan vara viktiga att ta hänsyn till och det är också med anledning av detta av vikt att ha vidare samtal med barnet för att få fram dess tankar (Brynes, 2011).

3.3 Perspektiv i arbetet med familjerättsliga konflikter och våld

Anna Kaldal (2010) menar i sin avhandling *Parallella processer – en rättsvetenskaplig studie av riskbedömningar i vårdnads och LVU-mål* att samhället har ett ansvar för barn då det finns misstankar om övergrepp som inte kan bevisas i en brottsutredning. Hon menar att samhällets ansvar är barnets behov av skydd och inte vilket utfall brottmålet har haft. Det gör att barn inte sällan är aktuella i parallella rättsliga processer (barnavårdsprocesser och vårdnadsprocesser) vilka gör prövningar med skilda syften och helt oberoende av varandra. I den allmänna debatten har det hävdats att det är ett allvarligt rättssäkerhetsproblem att falska anklagelser bland annat om incest används i syfte att få ensam vårdnad. Det har å andra sidan hävdats att domstolarna inte i tillräckligt hög utsträckning tar hänsyn till uppgifter vilka framkommit i brottsutredningar. Kritik har framförts mot socialtjänstens handläggning av barnärenden. Det har också visat sig att myndigheters kontakt, utredningarnas omfattning och dess kvalitet brister i barnavårdsärenden där det förekommer brottsmisstankar. De rättsprocesser där myndigheter ska ingripa i syfte att skydda barn från en olämplig förälder eller en riskfylld hemmiljö är komplexa. Utifrån att föräldrar är vårdnadshavare och även barnets förmyndare samt ställföreträdare är det föräldern som har ett ansvar att tillse att barnet får sina behov tillgodosedda samt att bevaka barnets intressen. Det betyder att vårdnadshavaren kan avgöra barnets kontakt med domstolar och myndigheter. Barnet får en begränsad rättslig handlingsförmåga och barn kan inte själva väcka talan i rättsliga processer. I de fall då

barnets intressen inte sammanfaller med föräldrarnas kan detta skapa en svår situation i ett vårdnadsärende då föräldern inte förmår att sätta barnets behov främst.

Kaldal menar vidare att det skett en juridifiering av frågor som är knutna till familj och barn. Exempel på det är att vårdnadstvister har gått från att lösas inom familjen till att lösas i domstol. Samhället har i takt med den ökade juridifieringen haft som ambition att hjälpa föräldrar att lösa konflikterna utanför domstolen med hjälp av exempelvis socialnämndens samarbetsamtal och avtal. Barnets bästa är ett uttryck för samhällets gräns då föräldrars samförstånd och frivillighet inte längre är förenligt med samhällets ansvar för barn. Föräldrars överenskommelser får enligt 6 kap 6 § FB inte vara uppenbart oförenligt med barnets bästa och inte heller innebära en risk för att barnet far illa (Kaldal, 2010).

Eriksson & Näsman (2011) menar att svensk familjepolitik förutsätter att föräldraskapet utövas gemensamt samt att det finns en hög grad av samarbete mellan föräldrarna även efter separation. Det är positivt om föräldrar på egen hand kan komma överens och lösa situationen kring barnen utanför domstolen (ibid.). Enligt Schiratzki (1997) förändras rättsväsendets roll i föräldrakonflikter när politiken alltmer betonar det positiva med föräldrars överenskommelser (ibid.).

Maria Erikssons (2007) använder sig av Hesters (2004) resonemang och menar att Sverige har en sedan länge utarbetad barnskyddspolitik och socialtjänstens barnskyddsarbete styrs av socialrättsliga lagar. Området karaktäriseras av att exempelvis våld är ett välfärds- och ett socialt problem. Hester (2004) menar att synen i barnskyddsdomänen präglas av att det är mödrars ansvar för barns utsatthet som är i fokus liksom deras oförmåga att skydda barnen i familjer där det har förekommit våld. Den familjerättsliga domänen och arbetet med vårdnad, boende och umgänge är ett socialpolitiskt område som präglas av att samarbete och överenskommelser mellan föräldrar är i fokus för det arbete som utförs av socialtjänstens familjerättsenheter. Det är modern som har ansvaret för att samarbetet ska fungera och det är också hon som har ansvar för att faderns kontakt med barnen fungerar på ett bra sätt även då det har förekommit våld. Våld ses som en marginell fråga och där det finns en syn som präglas av att fäder är tillräckligt bra (Eriksson, 2003, 2007, Hester, 2004).

Eriksson (2003) visar i sin avhandling *"I skuggan av pappa"* att det inte fungerar att lägga ansvaret på föräldrarna att komma överens i de ärenden då det har förekommit våld.

Eriksson använder sig av begreppet den separerade kärnfamiljen för att beskriva hur staten strävar efter att styra separerade föräldrar mot att ha ett samarbete och fortsatt gemensam vårdnad. Fäder kan utifrån diskurser om jämställdhet ställa krav på vårdnad, boende och umgänge. De kan också använda sig av juridik och rättsliga processer för att få tillgång till sina barn. Kvinnor och barn som har utsatts för våld av fäderna har inte på samma sätt tillgång till juridiska instrument, och även då det finns lagstöd brister det enligt Eriksson i praktiken. Det innebär att familjepolitiken skapar en kontext som underlättar och möjliggör fädernas tillgång till sina barn samtidigt som den verkar hindrande gällande arbetet för att skydda barn och deras mammor mot våldsamma fäder (Eriksson, 2003.)

Svensk forskning är samstämmig med internationell forskning gällande att barn har svårigheter att bli hörda och därmed vara delaktiga i familjerättsliga processer. Det framgår att barn har svårigheter att bli hörda i sådana sammanhang (Kaldal, 2010; Rejmer, 2003) Genom att barn ges möjlighet till delaktighet menar Eriksson och Näsman (2011) att en omsorg om barnet förmedlas. Det gäller särskilt utsatta barn som därigenom ges möjlighet till utökad kontroll över en tillvaro som tidigare har präglats av oförutsägbarhet (ibid.).

Eriksson och Näsman (2007) menar att för att professionella ska kunna fatta välgrundade beslut, inte minst gällande våldsutsatta barn, är deras delaktighet avgörande. Det är viktigt att en delaktighetsdiskurs blir aktiverad parallellt med en omsorgsdiskurs. Det är en utmaning för familjerättssekreterare att använda sig av båda diskurserna på samma gång och det finns risk att ett barn som bedöms vara ”alltför kompetent” inte framstår som offer vilket gör att det inte bedöms vara i behov av skydd på samma sätt som ett barn som bedöms vara mer utsatt (ibid.) Karin Röbäck (2011) beskriver på liknande sätt i artikeln *”Bedömningar om barn i umgängestvister – förändrad argumentation om tid, omsorg och delaktighet?”* att en rättighetsdiskurs lyfter barns rätt till delaktighet och benämner därför för den som en delaktighetsdiskurs samtidigt som hon menar att en omsorgsdiskurs poängterar barns rätt men att den på ett tydligare sätt lyfter upp barns rätt till omsorg och skydd (ibid.).

Susanna Johansson (2011) visar i sin avhandling att det kan vara en svårighet att hålla barnperspektivet levande då olika logiker möts. Hon använder sig av logiker som kan definieras inom domänen barnskydd där olika professioner möts och samverkar. Den straffrättsliga logiken vilken är företrädd av åklagare och polis samtidigt som den är styrd av normrationalitet och vinner tolkningsföreträde över de målrationalt styrda be-

handlingslogikerna. Trots att syftet med en verksamhet som Barnahus är att det ska leda till ett fördjupat helhetsperspektiv och barnperspektiv inom domänen barnskydd, menar Susanne Johansson att det i praktiken får motstridiga konsekvenser då det visar sig vara svårt att hålla fokus på barnet då en logik successivt domineras av en annan (ibid.). Även Maria Eriksson (2003) menar att professionella inom barnskyddsdomänen utifrån barnets bästa har möjlighet att uppmuntra en mamma att lämna en våldsam man, samtidigt som professionella inom domänen vårdnad, boende och umgänge inte på samma sätt tydliggör att våldet är ett problem. Detta riskerar att resultera i att barn tvingas till fortsatt umgänge med en våldsutövande föräldrar. Dessutom finns det risk att den förälder som står för skydd och omsorg förlorar vårdnaden och umgängesrätt i de fall hon skyddar barn och sig själv mot domstolens beslut (ibid.). Anna Kaldal (2010) menar att uppgifter om våld i vårdnadsutredningar ofta knyts till föräldrarnas separation i stället för till förövaren. Det gör att våld mellan föräldrar beskrivs som övergående. Kaldal menar vidare att det inte heller är ovanligt att uppgifter om sexuella övergrepp betraktas som falska anklagelser som används för att erhålla ensam vårdnad (ibid.). Linnea Bruno (2016) visar i sin avhandling att det finns risker med samarbetssamtal i de fall då det har förekommit våld vilket också har belysts internationellt av Hunter (2017) och Kuhner (2005). En brittisk studie (Trinder, 2010) visade att de uppgifter om våld som kvinnorna hade lämnat inom ramen för medlande samtal förlöjligades och togs inte hänsyn till (ibid.).

4. Metod

4.1 Forskningsansats

I studien har flera ingångar använts för att undersöka den diskursiva praktiken gällande barns vilja i förhållande till föräldrarnas samförståndslösningar i samband med frågor om vårdnad, boende och umgänge. Thomassen (2007) menar att det finns olika inriktningar inom den hermeneutiska traditionen som delar synen på människan historiskt och språkligt som en tolkande och förstående varelse samt på samhället som en meningsbärande verklighet (Thomassen, 2007). Min förförståelse har en central del i studien och det har inte varit möjligt att bortse från den. Den förförståelse vi har kan enligt Ödman (2017) hjälpa oss att utom vår vetenskap tolka vardagliga skeenden, medan tolkningen får en annan innebörd då vi träffar på fenomen i vår omgivning vilka är svåra att tyda. Tolkningen blir ett sätt att förstå verkligheten då vår förförståelse inte räcker till. Det är viktigt att betona

att den tolkning som görs är subjektiv. För att tolkningen inte ska ske godtyckligt bör den utgå från en kunskapsbaserad grund. Då det inte är möjligt att helt ställa sig utanför sig själv innebär det att vi ser verkligheten utifrån olika synvinklar (Ödman, 2017).

4.2 Metodval

Ansatsen är i huvudsak kvalitativt tolkande studie som syftar till att undersöka och analysera det rättsliga spänningsförhållandet i familjerättens arbete med vårdnads-konflikter med fokus på samförståndslösningar och barns vilja som rättsliga och normativa ideal. Studien utgår från individuella intervjuer med familjerättssekreterare.

Valet av kvalitativa intervjuer grundar sig i att det enligt Kvale och Brinkman (2014) är ett sätt att fånga respondenternas resonemang i syfte att erhålla beskrivningar av deras upplevelser för att sedan tolka innebörden av dessa i enlighet med studiens syfte. Genom intervjuer kan studien få ett djup, den kan ge en förståelse och få ett bredare syfte. Kvale och Brinkman betonar att forskningsintervju kan liknas vid ett samtal, och att det är i interaktion mellan intervjuaren och den intervjuade som kunskapen konstrueras. Intervjun är en form av en process där kontexten är viktig och där både intervjuaren och den intervjuade har en aktiv roll. En kvalitativ forskningsintervju kan liknas vid ett hantverk då det är intervjuarens ämneskunskaper och skicklighet som har betydelse för resultatet. Det är också det som blir avgörande för vilken kunskap som produceras (Kvale och Brinkman, 2014). Silverman (2010; 2017) menar att ”naturligt förekommande data” är att föredra eftersom det sker utan att forskaren styr. Han menar vidare att intervjuer kan ses som ”fabricerade data” eftersom ett sammanhang konstrueras av forskaren. Enligt Silverman är inte något insamlat material opåverkat av forskaren. Det är inte heller självklart att kvaliteten på materialet blir bra enbart för att det är naturligt förekommande. Fabricerade data kan beroende på forskningens mål vara användbara. (Silverman, 2010; 2017).

Rennstam och Wästerfors (2015) påtalar att representationsproblemet kan besvaras genom att reducera empiri. Det är omöjligt att presentera all empiri, för att på så sätt presentera undersökningsområdets och materialets helhet. Därför är det av vikt att vara medveten om att materialet vid en kvalitativ innehållsanalys måste sorteras och reduceras för att på sätt gör det begripligt och överskådligt. Det är viktigt utifrån detta att vara medveten om att studien inte visar en fullständig representation av det område som undersöks (ibid).

Då studien inleddes övervägdes andra metoder än intervjuer såsom dokumentanalys av domar i mål gällande vårdnad, boende och umgänge. En granskning av domstolens bedömningar av barns bästa under en tidsperiod efter att barnkonventionen blivit del av lagstiftningen bedöms ha kunnat ge ett värde för studien. Det fanns dock flera komplicerande faktorer såsom exempelvis att dokumentationen gällande barnkonventionen i domarna kan vara bristfällig samt att begreppet barns bästa är otydligt. Det är också av vikt att ta ställning till etiska aspekter när det gäller att ta del av material som gäller barn förekommande i domar, då uppgifterna är personliga och då det troligtvis är uppgifter av känslig karaktär. En dokumentanalys av proposition (prop. 2020/21:150) och SOU-utredning (SOU 2017:6) övervägdes också, men valdes bort av tidsmässiga skäl samt att studiens omfattning riskerade att bli för stor. I studiens inledning övervägdes fokusgrupper med familjerättssekreterare som hade kunnat visa på ett samspel mellan respondenterna vilket i sin tur skulle kunna leda till diskussioner där det skulle ges utrymme för reflektion kring olika åsikter, vilket sällan sker på samma sätt i individuella intervjuer (jfr Bryman, 2018). Då respondenterna har befunnit sig i olika delar av landet, samt då det varit något svårt att få respondenter har det varit omöjligt att genomföra det rent fysiskt. Bedömningen var att den interaktion som är viktig för fokusgrupper riskerade att gå förlorad då intervjuerna skulle ske digitalt. Jag bestämde mig för att genomföra enskilda intervjuer då det var den metod som framstod som mest lämplig för denna studie i syfte att inhämta empiri vilken kunde svara mot studiens syfte.

4.3 Förförståelse

Under mitt yrkesliv har jag arbetat drygt tjugo år inom socialtjänstens barnavård och mer än halva tiden med familjerättsliga frågor. Utifrån detta har jag fått en grundläggande kunskap om villkoren för utsatta barn, barn i vårdnadskonflikter, utredningar och lagstiftning inom området. Jag har i min roll som familjerättssekreterare under många år handlagt samarbetsamtal och utredningar gällande vårdnad, boende och umgänge på uppdrag av tingsrätt. Jag har under åren arbetat i två olika kommuner med familjerätt. Mina förväntningar var utifrån min egen tidigare erfarenhet att barns vilja i förhållande till vårdnad, boende och umgängesfrågor är ett komplext område, vilket också har bekräftats under studiens gång.

Det har troligen förekommit mer eller mindre omedvetna tankar om studiens resultat samtidigt som det har varit viktigt att i möjligaste mån ha ett öppet förhållningssätt i

samband med intervjuerna. Min förkunskap har förmodligen både varit ett hinder, genom att jag inför intervjuerna har haft en tanke om frågeställningarna, samtidigt som jag tänker att min förkunskap har varit en positiv tillgång genom att jag har kunnat ställa följdfrågor och fånga detaljer under intervjuerna mer än jag hade kunnat om jag inte hade haft kunskap om kärnområdet. Jag upplever att de respondenter jag har intervjuat har märkt av att jag har haft en egen erfarenhet från kunskapsområdet och de har vid vissa tillfällen också kommenterat det under intervjun. Det har underlättat att jag inte har behövt så mycket tid för att sätta mig in i hur de olika familjerätterna har varit organiserade och hur samarbetat ser ut med den övriga socialtjänsten. Det påverkar inte forskningsfrågan i någon större utsträckning men har varit en del av processen. Jag har försökt vara noggrann med att mina följdfrågor ställts på ett öppet sätt för att minska risken för de förutfattade meningarna inte skulle påverka tolkningen av intervjuerna. Det är mycket svårt att avgöra om jag har lyckats med ovanstående då jag tänker att det också har att göra med att den metod jag använt innebär att empirin formas av mig som intervjuare (Kvale och Brinkman, 2014).

4.4 Urval och tillvägagångssätt

Utifrån studies syfte har som respondenter valts familjerättssekreterare, vilka arbetar inom den kommunala socialtjänsten med familjerättsliga frågor och specifikt med samarbetsamtal. Det förekommer att familjerättsavdelningar är sammanslagna i flera kommuner, vilket gör att några av respondenterna arbetar på uppdrag av flera kommuner. Studien har inte som syfte att jämföra kommuner, men det har varit en chans att få en varierad empiri om kontakt tas med flera kommuner. Målet var att respondenterna skulle komma från kommuner i olika storlek och från olika delar av landet. Till en början skickades ett informationsbrev till ett flertal kommuner av varierande storlek samt med spridning över landet (se bilaga 1). Enhetschefer kontaktades på de familjerättsliga avdelningarna och de ombads sprida frågan i arbetsgrupperna som arbetar med samarbetsamtal, om att delta i intervjun. Då man har en strategi och då man utgår från vissa kriterier när respondenterna söks menar Bryman (2018) att det kan ses som ett målstyrt urval (Bryman, 2018). Till en början var målet att de kommuner jag kontaktade skulle vara kommuner jag inte tidigare har haft kontakt med. Efter hand då strategin inte lyckades fullt ut valde jag att använda mig av kontakter från mitt yrkesliv. Det var bland annat personer som jag tidigare har haft samarbete med i min roll som familjerättssekreterare. Utifrån detta kan urvalsprocessen också liknas vid ett

bekvämlighetsurval (Bryman, 2018). Jag har dock varit strikt i att inte intervjua personer jag känner sedan tidigare då jag hade en tanke om att det fanns en risk att det skulle kunna påverka intervjuernas innehåll.

Åtta individuella intervjuer har genomförts, vilka tog mellan 50 minuter och 90 minuter vardera. Kvale och Brinkmann (2014) menar att ett stort antal intervjuer gör det svårare att få fördjupade tolkningar medan få antal intervjuer gör att det är svårt att generalisera. Studiens syfte har varit att undersöka och analysera rättsliga spänningsförhållanden i familjerättens arbete med samarbetsamtal i vårdnadskonflikter med fokus på samförståndslösningar och barnets vilja som rättsliga och normativa ideal utifrån en semistrukturerad intervju. Enligt Kvale och Brinkman är också tid och resurser viktiga aspekter att ta hänsyn till. Mitt mål med intervjuerna har varit att få ett djup i det specifika ämnet och då det är ett arbete som kräver tid har jag valt att prioritera ett mindre antal djupare intervjuer framför flera korta. För att möjliggöra en kvalitativ analys har jag dock eftersträvat ett brett underlag.

Inför att intervjuerna skulle genomföras arbetades en intervjuguide med fem olika frågeområden fram (se bilaga 2). Min avsikt med intervjuerna var de skulle vara semistrukturerade och att de skulle ha ett tydligt syfte. Samtidigt önskades en öppenhet till respondenternas tankar, erfarenheter och reflektioner (jfr Kvale och Brinkman, 2014). Kvale och Brinkman menar att man i den typen av intervjuer kan förbereda frågor vilka ses som förslag på frågeområden som i förhand valts ut utifrån studiens frågeställningar. En struktur gjordes där en mängd frågor skrevs ned för att ha som stöd men utan att ha som mål att ställa dem alla. Jag har strävat efter att försöka ha en öppenhet inför intervjuguiden om det skulle finnas behov. Erfarenheten från intervjuerna säger dock att det inte behövts eftersom frågorna var möjliga att anpassa efter varje respondents svar.

Intervjuerna har genomförts digitalt med ljud och bild främst med anledning av långa avstånd. I det informationsbrev som skickades ut informerades respondenterna om det fanns möjlighet till andra alternativ, exempelvis telefonintervju. Det visade sig att samtliga respondenter hade stor vana av att använda sig av videosamtal i form av Teams i sitt arbete vilket gjorde det naturligt att använda videosamtal vid intervjuerna. Samtliga intervjuer inleddes med bakgrundsfrågor avseende bland annat utbildning och arbetslivserfarenhet vilket Kvale och Brinkman (2014) menar kan inge en känsla av trygghet i intervjusituationen. Under intervjuerna spelade jag in ljud via en diktafon och

fick muntligt samtycke från samtliga respondenter. Intervjuerna har transkriberats i sin helhet efterhand som de har genomförts. Vid transkriberingen har det som sagts ordagrant skrivits ned. Då citat till resultatdelen valts ut har viss skriftspråksanpassning genomförts för att göra texten mer lättillgänglig. Jag har varit noggrann med att inte göra några ändringar som riskerat att förändra det innehåll som framkommit i intervjuerna. Jag har använt mig av [...] då delar av respondenternas utsagor har tagits bort efter att jag gjort en bedömning av att det inte varit relevant för den analys som gjorts (Bryman, 2018)

4.5 Presentation av intervjupersoner

Jag har under hösten 2022 genomfört åtta intervjuer i sammanlagt fem olika kommuner. I flera av kommunerna har det familjerättsliga arbetet slagits samman med grannkommuner, vilket gör att de har ett större upptagningsområde. Upptagningsområdena för respondenterna varierar mellan 75 000 invånare och 600 000 invånare. Intervjupersonerna har alla socionomexamen och har en yrkeserfarenhet som sträcker sig mellan 4 och 28 år. De har alla arbetat med olika arbetsområden inom det sociala fältet, och flera av dem har lång erfarenhet av arbete med barn och unga. Intervjupersonernas erfarenhet från det familjerättsliga fältet sträcker sig från 1,5 år till 12 år.

Flera av familjerättssekreterarna arbetar med samtliga arbetsuppgifter inom det familjerättsliga området, såsom samarbetssamtal, upplysningar och utredningar enligt föräldrabalken, upprättande av avtal, fastställande av faderskap och adoptioner. Ett fåtal var specialiserade och arbetade enbart med samarbetssamtal, upplysningar och avtal. Alla respondenter har erfarenhet av att ha samarbetssamtal enligt socialtjänstlagen (2001:453) samt enligt föräldrabalken (1949:381).

4.6 Forskningsetiska överväganden

Jag har inför intervjustudien utgått från de fyra forskningsetiska principerna om krav på information, samtycke, konfidentialitet och nyttjande (Vetenskapsrådet, 2002). Både i samband med mitt informationsbrev och vid intervjutillfället har jag informerat respondenterna om syftet med denna studie. De har gett ett muntligt samtycke innan intervjun har påbörjats och de har informerats om att medverkan är frivillig och att de har möjlighet att dra tillbaka samtycket även i efterhand. Inga särskilda hänsyn har behövts ta utifrån att ingen av respondenterna är minderårig. Det bedöms inte heller vara någon av respondenterna som befinner sig i en utsatt position. Respondenterna har informerats om

att den insamlade empirin kommer att hanteras varsamt och att inte några utomstående ska kunna ta del av materialet och att de inte kommer att kunna identifieras. I samband med intervjuerna har respondenterna beskrivit sitt arbete med samarbetsamtal. En del av beskrivningarna har varit generella, medan andra har varit detaljerade och rika på information. Beskrivningarna har varit viktiga för förståelsen för hur respondenterna resonerar i enskilda ärenden, vilket också är centralt för denna studie. Utifrån de krav som finns på konfidentialitet och anonymitet har jag valt att inte beskriva vilka kommuner som medverkar i denna studie. Jag har också varit försiktig med att beskriva andra omständigheter som kan identifiera intervjupersoner eller de situationer de beskriver (jfr Kvale och Brinkman, 2014) I samband med analysen har respondenterna numrerats 1–8 för att det skulle vara möjligt att skilja dem åt.

4.7 Analysarbetet

Intervjuerna medförde ett omfattande material att analysera. Jag har använt mig av Rennstam och Wästerfors (2015) arbetssätt för att ha en fungerande strategi för analysarbetet. Rennstam och Wästerfors lyfter fram tre aktiviteter som genomsyrar arbetet med att analysera, nämligen att sortera, reducera och därefter argumentera (Rennstam & Wästerfors, 2015). I samband med sorteringen av materialet var syftet att lära känna det och att prova olika sätt att sortera innehållet för att skapa teman. Det krävde att intervjuerna lästes igenom flera gånger om och att de intressanta delarna markerades. Jag fick genom det en god överblick av mitt analysmaterial och kunde komma ihåg detaljer och teman som återkom i intervjuerna.

I samband med reduceringen av materialet är tanken enligt Rennstam och Wästerfors (2015) att vissa delar prioriteras framför andra för att analyseras ytterligare. Det kan dock finnas skäl att återgå till ursprungsmaterialet och för att titta på helheten. Det kan vara lämpligt att använda sig av ytterligare material för den slutliga analysen (ibid.). Jag började med att välja ut intressanta delar av materialet som skulle kunna representera olika teman. Efterhand insåg jag att det inte är möjligt att återge allt material och jag blev tvungen att sätta en stor del åt sidan. Det här är vad Rennstam och Wästerfors benämner för representationsproblemet. Arbetet med att reducera materialet tog mycket tid i anspråk och jag har samtidigt arbetat med att utarbeta den teoretiska analysramen. Jag utgick till en början från de frågeställningar jag använt mig av i intervjuerna. Därefter har mönster framkommit och jag har sorterat materialet efter teman. Efter att materialet har reducerats

ska det kopplas till teorier och till tidigare forskning inom kunskapsområdet. Det sista steget i analysarbetet kallar Rennstam och Wästerfors för argumentering (ibid). Centralt har varit att ha som mål att utgå från det respondenterna har framfört och att sedan utifrån tidigare forskning sätta det i ett sammanhang med de teoretiska begrepp jag har valt att analysera ifrån. Jag har lyft fram flera citat, vilket Rennstam och Wästerfors benämner som en illustrativ reduktion, för illustrera de teman analysen utgår ifrån genom att visa på exempel i intervjuerna (ibid.).

4.8 Intervjuns kvalitet – tillförlitlighet och trovärdighet

Kvale och Brinkman (2014) omtolkar de båda begreppen reliabilitet och validitet för att på så sätt anpassa dem till en förståelse av den kunskap som produceras vid intervjuer. De använder begreppet reliabilitet och förklarar det med tillförlitlighet på så sätt att en intervjuperson skulle svara på samma sätt till en annan person som intervjuar. Det är också av vikt att ta ställning till om ledande frågor har ställts under intervjun samt om jag redan i samband med transkriberingen av intervjuerna har gjort en tolkning av det de sagt. Under intervjuerna har jag varit mån om att försöka förmedla ett öppet och tillåtande klimat. Jag har ställt följdfrågor vilket möjliggjort för respondenterna att utveckla och ge ett djup i svaren. Jag har i samband med transkriberingen noterat att jag vid flera tillfällen har sammanfattat det respondenterna sagt med mina egna ord, vilket innebär att jag har gjort en tolkning av innehållet. Jag tänker att det innebär en risk i att jag har tolkat det de sagt felaktigt, samtidigt som det hela tiden har varit öppet för dem att förtydliga vad de menar. Detta bedömer jag ger ett djup i frågorna.

Studiens giltighet, eller dess validitet kan i en intervjustudie tillämpas på den trovärdighet och skicklighet forskaren har vid utövandet av intervjuer. Detta är avgörande för studiens helhet och forskningsprocessen. Det är av stor vikt att hela tiden ha en kritisk blick på det egna arbetet samtidigt som det är av stor vikt att vara transparent med arbetet under hela forskningsprocessen. En aspekt som lyfts fram som kritik mot forskningsintervjuer och som är mycket viktig att ta ställning till är enligt Kvale och Brinkman (2014) att respondenternas svar kan vara osanna. Jag har i denna studie haft för avsikt att studera hur familjerättssekreterare resonerar kring arbetet med samförståndslösningar och barns vilja. Jag strävar inte efter att bedöma om respondenternas utsagor är exakt det som de upplevt i sitt yrkesliv. Det finns inte någon anledning att tänka att respondenterna förskönar eller fabulerar, men det är inte heller något som kan uteslutas. Då syftet har varit att studera

familjerättssekreterarnas egna tankar samt hur de kan förstås i förhållande till de teoretiska utgångspunkterna och till tidigare forskning har detta inte varit avgörande.

Kvale och Brinkman (2014) diskuterar på vilket sätt det är möjligt att generalisera de resultat som framkommer i en intervjustudie. I samband med att en kvalitativ intervju genomförs konstrueras kunskapen just i det sammanhanget. Kvale och Brinkman (ibid.) ställer frågan om målet är att sträva efter en generalisering i samband med kvalitativa intervjuer. Då intervjun är beroende av tid och av rum tänker jag liksom dem att det är svårt att fastställa att den kunskap som har framkommit är överförbar i alla sammanhang.

4.9 Metoddiskussion

Utifrån studiens syfte har kvalitativa intervjuer fungerat väl som metod. Jag har genom intervjuerna fått del av familjerättssekreterarnas beskrivningar av de upplevelser de har av arbetet med samarbetsamtal. Som nämnts har andra metoder övervägts, såsom aktgranskning av domar. Även dokumentanalys övervägdes, men valdes bort då studien riskerade bli för stor. Jag lyckades genom urvalet hitta respondenter som motsvarade de kriterier jag hade. För att få ett fördjupat resonemang om studiens frågeställningar krävs troligen erfarenhet av familjerättsligt arbete, vilket märkts genom att de respondenterna har reflekterat på ett djupare plan. Även de personer med kortare erfarenhet har bidragit till studien och har påverkat studiens resultat. Det är inte möjligt att uttala sig om hur andra personer i samma kommuner hade svarat på frågeställningarna, men det har varit möjligt koppla det som framkommit till ett större sammanhang. Det i sin tur ger en större förståelse för resultatet (jfr Kvale och Brinkman, 2014).

Intervjuerna har hållits digitalt med videosamtal, vilket samtliga respondenter hade en vana av. Det går inte att bortse från att materialet kan ha påverkats av att intervjuerna genomfördes digitalt, men jag anser att det tillvägagångssätt som använts har varit välfungerande. I studien har jag till viss del använt mig av utredningar som trots att de har inhämtats av statliga myndigheter inte kan ses som fullt ut vetenskapliga. Det har utmanat mig att se på samarbetsamtal i ett större perspektiv, att sätta samarbetsamtal i samband med annan forskning som har bedömts vara aktuell för studiens frågeställningar. Jag har genom detta fått nya infallsvinklar på området. Arbetet med att hitta en teoretisk analysram tog viss tid och har pågått parallellt med analysarbetet. Den teoretiska referensram som har använts lyfter fram studiens resultat på ett tydligt sätt.

5. Teori och begreppsram

Jag har som teoretisk utgångspunkt valt att utgå från Scotts (2001) och Susanna Johanssons (2011) tankar om institutionella logiker för en analys av hur familjerättssekreterarna som har intervjuats resonerar kring samarbetsamtal och barns vilja. Detta för att försöka skapa en förståelse för hur familjerättssekreterarna beskriver sitt arbete med samarbetsamtal. Av intresse har också varit att analysera hur de olika logikerna förhåller sig till varandra i familjerättens praktik och om det är något som påverkar bedömningen av barnets bästa. Utöver det kommer resultatet också att analyseras utifrån Annika Rejmers (2003) och Auberts (1989) tankar om intresse- och värdekonflikter för att få en förståelse för vilken typ av konflikter som pågår mellan de föräldrar familjerätten har i uppdrag att försöka ena. I den avslutande diskussionen kommer resultatet att diskuteras utifrån barnets bästa i en inskränkt och utvidgad bemärkelse.

5.1 Institutionella logiker och domäner

Studiens resultat kommer att analyseras med hjälp av institutionella logiker. En av dem som använder sig av begreppet är Scott (2001) som menar att det skapas informella regelverk inom olika professioner. Då de institutionella logikerna kan påverkas av ett samhälles struktur är det inte bara professionens informella regler som styr individens agerande. Även Susanna Johanssons (2011) avhandling tar upp begreppet institutionella logiker då hon utifrån Barnahusperspektivet tittar på institutionell förändring och samverkan mellan myndigheter. Hon menar att institutionsbegreppet kan användas på olika sätt samt att det kan röra sig både om organisatoriska enheter som en myndighet och kulturella mönster. Det senare innebär att det kan handla om att aktörer har gemensamma föreställningar om innebörden av en idé, det kan också handla om normer eller regler inom en organisation. Den institutionella teorin uppmärksammar den kulturella påverkan på formella strukturer och på beslutsfattande (ibid.). Friedland och Alford (1991) har framfört att individen själv kan använda institutionella logiker tex för att tolka något eller för att göra motstånd. Individens aktörskap hindrar inte individen från att omkonstruera eller skapa nya logiker utifrån de egna värderingarna (ibid.).

Maria Eriksson (2007) använder sig av begreppet domäner för att visa på liknande institutionella regler vilka vägleder arbetet inom olika områden. Erikssons tankar bygger på Marianne Hesters (2004) resonemang för att beskriva hur politik och praktik delas upp

i de tre områdena mäns våld mot kvinnor, föräldraskap och barns skydd. Dessa domäner karaktäriseras av de har olika problemdefinitioner, en skild historia, att de används av olika professioner och att de har anknytning till olika delar av rättssystemet (Eriksson 2007, Hester 2004). Begreppet verksamhetsdomän används av Ove Grape som menar att den utgörs av två aspekter och att den avgränsas analytiskt för att beskriva en verksamhet eller en organisation. I ett organisatoriskt fält finns konkreta arbetsuppgifter och mål och det finns institutionella aktörer som använder sig av skilda domänspråk för att hävda sin legitimitet (Grape, 2006). Även Linnea Bruno (2016) använder sig av domäner i sin avhandling *Ofridstid – fäderns våld staten och den separerade familjen* där hon undersöker fäderns våld mot barn och mödrar. Hon begreppsliggör problemområdet barn som upplever våld som ett institutionellt fält, där praktikdomäner möts och där diskurser konkurrerar. ”Tvister om vårdnad, boende och umgänge” är exempel på en av domänerna hon tar upp. Även för Bruno motsvarar begreppet domän ett avgränsat område av politik och praktik, vilket domineras av en speciell institutionell logik, men som kan utmanas av andra. De olika yrkesgrupperna som befinner sig inom domänen förhåller sig till specifika områden inom lagstiftningen. Bruno menar att praktiken styrs av formella villkor som lagstiftning, riktlinjer och uttalade uppdrag samt informella villkor som diskurser, ideologier och tolkningar (ibid.). Begreppen skydd, delaktighet och samarbete diskuteras och problematiseras på olika sätt av forskare i samband med bland annat familjerättsligt arbete. Medan Bruno (2016) liksom Eriksson (2017) använder sig av domäner har bland annat Eriksson och Näsman (2009) använt sig av diskurser.

5.1.2 Logiker kopplade till familjerättens arbete

Begreppen skydd, delaktighet och samarbete framträder som centrala faktorer vilka diskuteras och problematiseras på olika sätt av forskare i samband med familjerättsligt arbete. Eriksson och Näsman (2011) lyfter hur utsatta barns delaktighet kan vara en del i omsorgen om barn i vårdnadstvister (2011), medan Eriksson (2007) diskuterar tankar om föräldraskap, jämställdhet vilka kan kopplas till föräldrars samarbete. Linnea Bruno (2016) lyfter en diskussion om barn som upplever våld och utifrån det barns skydd.

Min studie är tätt sammankopplad med praktiken. Därav har jag valt att belysa familjerättssekreterarnas resonemang utifrån tre logiker som jag kallar *samarbetslogik*, *delaktighetslogik* och *barnskyddslogik*. De tre logikerna ska förstås som analytiska begrepp vilka relateras till ett ramverk av praktikdomäner inom vilka familjerätts-

sekreterarna behöver hantera frågor som rör som samförståndslösningar, barns bästa och barns vilja. Det är också möjligt att koppla logikerna till aktuell forskning inom området.

Utifrån att forskningen visar att de professionella som arbetar i den kommunala familjerätten och specifikt i domänen ”vårdnad, boende och umgänge”, bedöms befinna sig i ett fält som präglas av samförstånd och överenskommelser har jag valt att benämna detta fenomen *samarbetslogik*. *Samarbetslogik* är ett begrepp jag kommer använda mig av för att analysera de resultat som framkommit i studien. Maria Eriksson (2007) tydliggör familjerättens syn genom att diskutera hur familjerätten använder sig av idéer om jämställdhet och en könsneutral konstruktion av föräldraskap. Mödrar mäts utifrån det goda moderskapet, medan fäder kan vara en dålig förälder och samtidigt vara en bra pappa. Fäder får därigenom ett stort handlingsutrymme i mötet med myndigheter (ibid.). Erikssons tankar om föräldraskap kan kopplas till begreppet *samarbete*. I studien innebär *samarbetslogik* att arbetet utgår från både formella och informella villkor vilka poängterar vikten av samförståndslösningar i det familjerättsliga arbetet inom domänen vårdnad, boende och umgänge.

Jag har även valt att använda mig av begreppet *delaktighetslogik*, vilket kan relateras till hur Eriksson och Näsman (2011) diskuterar barns delaktighet i vårdnadskonflikter. Begreppet innefattar även det Röbbäck (2011) har benämnt rättighetsdiskurs. *Delaktighetslogiken* kommer också diskuteras i relation till en barnskyddslogik där tankarna om att barn inte alltid ska vara delaktiga kopplas till normativa ideal om att barn ska skyddas från konflikter och från att vara delaktiga. Begreppet *delaktighetslogik* kommer att användas för att analysera studiens resultat.

För att förstå begreppet *barnskyddslogik* lyfts Linnea Brunos tankar om att professionella kan ha olika syn på barnets skydd. Den sociala barnavården kan uppmana en moder att skydda barnet från fadern i samband med våld, medan familjerätten inte på samma sätt ser våldet som ett problem. Modern riskerar att förlora vårdnad och umgängesrätt om hon i strid mot rättsens beslut försöker skydda sig och sitt barn (Bruno, 2016). Begreppet barnskydd kan liksom Maria Erikssons (2007) tankar innebära att barns skydd från att utsättas för övergrepp eller att på annat sätt far illa. I min studie har jag valt att lägga fokus för barnskyddslogiken på barns skydd utifrån domänen vårdnad, boende och umgänge och innefattar risken att fara illa av vårdnadsprocesserna eller av andra orsaker i hemmiljön.

5.2 Intresse och värdekonflikter

För att ytterligare analysera studiens resultat bedöms Annika Rejmers (2003) tankar om intresse och värdekonflikter vara värdefulla. Rejmer har genomfört en teoretisk belysning av vårdnadskonflikter i sin avhandling från 2003 *Vårdnadstvister. En rättssociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa*. Vårdnadskonflikter kan ha olika grundkonstruktion och ett sätt att se på dem kan vara att kategorisera dem genom att använda termerna värde- och intressekonflikt (Rejmer, 2003). Resonemanget bygger på Auberts (1989) tankar om att intressekonflikten utgår från en social relation där det finns oförenliga krav på en knapp resurs. Det kan handla om ekonomi eller tid med det gemensamma barnet. Värdekonflikten karaktäriseras däremot av att den tar upp fakta och värderingar som föräldrarnas lämplighet eller deras förmåga att samarbeta. Enligt Aubert krävs det skilda tillvägagångssätt för att lösa värdekonflikten och intressekonflikten. Ofta har en intressekonflikt goda möjligheter att lösas genom samarbetsamtal. Enligt Aubert, vilket även Rejmer och Cederström (2015) bekräftar kräver värdekonflikter att en utomstående part medverkar som har möjlighet att reglera och styra konflikten. Om en vårdnadskonflikt grundar sig i en värdekonflikt bör den utredas noggrant för att klargöra föräldrarnas förmåga till samarbete och hur deras föräldraförmågor ser ut för att få en vägledning i hur barnets bästa ska uppnås (Aubert, 1989; Rejmer och Cederström, 2015) Enligt Singer (2019) hamnar barnskydd och konfliktlösning i bakgrunden då rättsordningens syfte är att uppfostra föräldrar till att bete sig önskvärt. Som handläggningen av vårdnadskonflikter ser ut idag är målet att nå samförståndslösningar och att föräldrarna ska ta ett gemensamt ansvar. Singer menar att värdekonflikterna grundar sig i problem som inte är möjliga att förhandla bort som föräldrarnas förmåga att tillgodose barnets behov (2019). Både Schiratzki (2019) och Rejmer (2003) menar att frågor om föräldraförmåga och omsorgsansvar inte sällan marginaliseras och att fokus i stället hamnar på att de separerade föräldrarna ska samarbeta. Det gör att problematiken framstår som en intressekonflikt mellan två jämbördiga parter.

Inom ramen för samarbetsamtal har familjerättssekreterare begränsade mandat då samtalens främsta syfte är att nå samförståndslösningar mellan föräldrarna. Föräldrarnas konflikter lyfts som intressekonflikter med möjliga lösningar och det framstår som förenligt med barnets bästa att föräldrarna når en överenskommelse. Jag kommer använda mig av begreppen intresse och värdekonflikt för att ytterligare analysera studiens resultat.

Detta utifrån att jag ser det som intressant att analysera hur familjerättssekreterarna resonerar kring hur de olika logikerna påverkas av om ärendet bedöms vara en intresse eller värdekonflikt.

5.3 Barnets bästa i en inskränkt / utvidgad bemärkelse

Enligt Anna Kaldal (2010) är det möjligt att se på barnets bästa utifrån inskränkt respektive utvidgad bemärkelse (ibid.). Även Schiratzki (2013) tar upp begreppen. Den inskränkta innebörden av begreppet barnets bästa tar sikte på att barn har en underlägsen rättslig standard och att barnet tillerkänns liknande rättigheter och skydd som andra samhällsgrupper. Barns bästa i inskränkt bemärkelse skyddas av rättsordningens sanktionssystem och det tar sikte på att skydda barnet mot utsatthet i form av bestående fara, allvarliga risker och även mot inskränkningar i välfärdsrättigheter (Schiratzki, 2013). Kaldal (2010) menar att barnets bästa i inskränkt bemärkelse är ett uttryck för samhällets barnskyddande system. När domstolen handlägger mål om vårdnad-, boende- och umgänge kommer det till uttryck genom att domstolen enligt 6 kap 5 § FB har ett ansvar och samtidigt en skyldighet att gå emot en överenskommelse mellan föräldrar om denna inte är förenlig med barnets bästa. Det handlar då inte om att det finns en lösning som bedöms vara bättre för barnet, utan barnets behov av att skyddas från allvarliga risker (ibid.). Schiratzki (2013) menar att barnets bästa i utvidgad bemärkelse ofta är förknippad med pedagogisk lagstiftning, samt att det inte är kopplat till verkställbara rättsförhållanden. Det innebär att barn ska ges rättigheter och skyddas utöver det andra grupper, exempelvis vuxna, inte på samma sätt kan garanteras. Det kan handla om omvårdnad, god uppfostran och trygghet. Domstolen har endast möjlighet att bevaka barns bästa i inskränkt bemärkelse.

Barnets bästa i utvidgad bemärkelse ger enligt Schiratzki (2013) barnet större garanti-nivåer än de rättsordningen medger och kan därmed också sägas markera barns bästa utifrån en utomrättslig standard. I utomrättsliga sammanhang, dvs då det tillämpas av civilsamhället, omfattas barns bästa genom att betona omsorg, kärlek och omvårdnad. Barns bästa i inskränkt bemärkelse motsvarar barns bästa som inomrättsligt begrepp, eftersom det är i enlighet med vad domstolen kan åstadkomma. Den utomrättsliga standarden kan inte framtvingas genom en rättslig process utan bygger på föräldrarnas goda vilja att ge sitt barn det lilla extra (ibid.).

6. Resultat och analys

Under detta avsnitt redogörs för intervjustudiens resultat och dess innehåll kommer att analyseras i förhållande till teoretiska utgångspunkter samt relevant forskning. Studiens analys är uppdelad i tre områden där den första delen beskriver samförståndslösningar utifrån en barnskyddslogik. Därefter tas barns delaktighet i samarbetsamtal upp. Den sista delen diskuterar tolkningsprinciper och barnets bästa i föräldrars samförståndslösningar.

6.1 Samarbetsamtal utifrån barnskyddslogik

6.1.1 Lägre krav på barns skydd

I de åtta intervjuer som har genomförts framkommer en bild av att samtliga respondenter i grunden har en positiv syn på arbetet med föräldrars samförståndslösningar, samtidigt som flera av dem också menar att det finns en problematik med samtalen. Resultatet, vilket överensstämmer med Erikssons och Näsmans forskning (2011) visar att arbetet i grunden präglas av en stark samarbetslogik där det främsta syftet med samarbetsamtalen är att föräldrarna enas i frågor kring barnet. En respondent (IP 2) ser att det är större chans att föräldrarnas överenskommelser håller över tid då de själva har varit med och bestämt hur de vill ha det och då det inte är någon av dem som känner sig överkörd. En annan respondent (IP 7) menar att det är bättre att föräldrarna kommer till familjerätten där de själva kan vara aktiva i utformandet av överenskommelsen, än att låta tingsrätten bestämma över dem. Respondenternas mål är att överenskommelsen ska präglas av barnfokus, vilket kan tolkas som att samarbetslogiken och barnskyddslogiken sammanstrålar. Flera respondenter likställer föräldrarnas samförståndslösningar med ett ökat skydd för barnet samtidigt som det både i tidigare forskning och i studiens resultat framkommer att det inte sällan förekommer allvarlig problematik i dessa familjer. Det stämmer väl överens med Maria Erikssons (2007) tankar om att domänen vårdnad, boende och umgänge utgår från lagtext som ser våld som en marginell fråga och där målet är att föräldrar ska enas (ibid.)

[...] Vi försöker alltid se till att det finns ett barnfokus i överenskommelsen. Jag kanske är naiv, men jag tänker att om de kan komma överens minskar konfliktnivån. Det gör att barnet kan känna sig tryggare i relationen med sina föräldrar. (IP 3)

Resultatet visar att det är svårt för familjerättssekreterarna att bedöma risker eftersom de har knapp information om hur barnets situation ser ut hos respektive förälder. Det framkommer att endast tre av respondenterna har barnsamtal som rutin. Fem respondenter har

enskilda samtal med föräldrarna inför samarbetsamtalen och gör en lämplighetsbedömning där de tar ställning till riskfaktorer och om det är lämpligt med samarbetsamtal. Samtliga respondenter har samarbetsamtal även när det framkommer uppgifter om våld och annan allvarlig problematik, som missbruk och psykisk ohälsa. Rejmer (2003) menar att barnet riskerar att fara illa av föräldrars samförståndslösningar då det förekommer riskfaktorer (ibid.). Flera respondenter menar att de har lägre krav gällande barns skydd i samband med samarbetsamtal än om en vårdnadsutredning enligt 6 kap 19 § FB skulle genomföras. Det framkommer också att en risk med föräldrars samförståndslösningar är att det i efterhand kan framkomma att en förälder har gått med på saker som inte är bra för barnet (IP 1).

[...] Riskerna är ju om man inte har tillräckligt med information om vad som egentligen händer. Att det finns dolda agendor som man inte vet om. Det är också det här med att man ibland kan känna att det är en av föräldrarna som viker sig fast de inte hade behövt det. Det orkar inte fortsätta och hålla ut. De orkar inte ha striden. Det är kanske inte det bästa varken för barnet eller dem själva. (IP 1)

[...] Jag tänker att risker med samförståndslösningar är att samförståndet i sig är på något sätt så heligt så att man bortser från de risker som kan finnas i det systemet. (IP 8)

[...] vi är nog mer benägna att köpa föräldrars samförståndslösningar än vi kanske skulle ha varit, alltså man tänker att... även om det inte är det vi skulle ha föreslagit i en 6:19 [vårdnadsutredning] så att säga. Hur kan man sammanfatta det då... Vi har lägre krav. På ett sätt får det ju vara så för en överenskommelse mellan föräldrar är ju också mycket värd för barnet. Så det är ju en avvägning. (IP 8)

I citaten ovan kan man se att samarbetslogiken har företräde framför barnskyddslogiken vilket överensstämmer med Anna Kaldals forskning (2010). När familjerätten har enskilda samtal med varje förälder för att scanna för riskfaktorer tycks dock barnskyddslogiken ha företräde vilket kan förstås som att det i vissa ärenden tydliggörs att barnskyddslogiken är starkare än samarbetslogiken. I citatet nedan framkommer en situation där ena föräldern beskrivs vara utsatt. Familjerättens roll blir delvis att inte utsätta föräldern för ytterligare våld, men också att inte riskera att barnet utsätts genom föräldrarnas samförståndslösningar.

[...] Ja, det är ju om det varit hot och våld, kränkningar där man känner... Eller om det är akut pågående kaos i familjen och där socialtjänsten utreder samtidigt. Det pågår väldigt mycket där man inte vet vad det kommer att landa i. I de ärenden där det har varit våld är det beroende av hur föräldern uttrycker sig kring att sitta i samtal. Kan föräldern sitta i ett

samtal och uttrycka sin åsikt eller är de rädda? Eller känner de sig hotade? Det blir en bedömning vi gör varje gång. (IP 2)

[...] det handlar ju mycket om de stora riskfaktorerna, våld, psykisk ohälsa, allvarlig kriminalitet, missbruk, liksom där man kan se tydligt redan från början att det både påverkar barnet och den andra [våldsutsatta] förälderns förmåga att vara förälder i det sammanhanget. [...] (IP 8)

Resultaten visar att respondenterna har olika tillvägagångssätt i sitt arbete. Några av dem genomför inte enskilda samtal med varje förälder för att screena för risker. Två respondenter menar att samtalen är frivilliga och de lägger ansvaret på föräldrarna att själva informera om det har förekommit våld. Det kan tolkas som att de inte gör någon grundlig bedömning av lämplighet eller risker inför de gemensamma samtalen.

[...] Vi har inte enskilda samtal i samband med samarbetsamtal. Det är ju för att säkerställa att vi håller oss neutrala i samtalet och inte blir påverkade av att exempelvis pappan har sagt något till oss i ett enskilt samtal som sedan färgar oss när vi går in i det gemensamma samtalet. Det händer ju sedan att föräldrarna ringer till oss ändå. Då påängterar vi att vi helst inte har enskilda samtal för att inte färgas. (IP 3)

I samtal med några av respondenterna tycks det framkomma en neutralitetsprincip nära förankrad med samarbetslogiken. Att de inte har enskilda samtal kan tolkas som att samarbetslogiken är så stark att familjerättssekreterarna inte vill riskera att påverkas.

6.1.2 Samförståndslösningar och föräldrars förmåga

Intervjuerna visar att vissa föräldrar som kommer har en intressekonflikt som de kan få hjälp med. Föräldrarnas förmågor utreds inte utan framkommer enligt flera respondenter under samtalens gång. En respondent (IP 6) uppfattar att det inte ingår i uppdraget att utreda föräldrars förmåga att tillgodose barnets behov, utan att hjälpa föräldrar att komma överens om vardagliga saker. En respondent menar att det är enkelt att göra samförståndslösningar när föräldrar har en god reflektionsförmåga och är beredda att jämka. Svårare är när föräldrarna är låsta i sina positioner och saknar förmåga att lyssna på varandra, eller då de drivs av hat och hämnd gentemot den andra föräldern (IP 2). En respondent menar att det är vanligt att minst en av föräldrarna har relationssvårigheter och svårigheter att mentalisera (IP 8).

[...] Det märker jag ganska snabbt när man ställer frågor om barnen och de kan reflektera och känslomässigt sätta sig in i barnets situation. Jag kan redan i det enskilda få en föräring, men det blir ju tydligare i de gemensamma samtalen. (IP 2)

[...] då kan man se att de inte lägger så mycket fokus på vilket schema som blir bäst för barnet, utan främst vad som passar dem bäst utifrån arbete, sin situation, geografiskt avstånd, massa annat som egentligen inte har med barnets behov att göra. (IP 5)

Ovanstående citat är exempel på att föräldrar har svårt att skilja på egna intressen och på barnens intressen (Sandberg, 2010) Lagen utgår från att samarbetsamtal aktualiseras av föräldrar med en intressekonflikt och det främsta syftet är att föräldrarna når en samförståndslösning (Rejmer, 2003). Det framkommer att barnskyddslogiken även här står tillbaka för samförståndslogiken.

6.1.3 Samförståndslösningar och våld

Eriksson (2007) menar att det är ett problem att domänen vårdnad, boende och umgänge har bristande fokus på barns behov av hjälp och utsatthet. Eriksson har i sin tidigare avhandling visat att våldsutsatta mödrar uppmanas av familjerätten att göra allt för att få barnens kontakt med den våldsutövande fadern att fungera (2007). Resultatet i denna studie visar att det inte är ovanligt att föräldrar inför samarbetsamtal berättar att de känner obehag bland annat utifrån att de tidigare varit utsatta för våld av den andra föräldern.

En del tycker att det är obehagligt. Om de känner så kan vi erbjuda att den ena är tillgänglig via telefon och att den andra finns hos oss. Vi gör så gott vi kan för att skapa förutsättningar för samarbetsamtal. Ibland kan det hända att det utrymme för att kunna hjälpa föräldrarna är så litet så då för vi säga nej. Det saknas då förutsättningar för samarbetsamtal. I vissa fall är kanske utredning det bästa. (IP 5)

Maria Erikssons studie (2007) visar att ärenden med våld inte ska hanteras som andra ärenden. Flertalet av familjerättssekreterarna har samarbetsamtal även i de fall då det har förekommit våld, vilket betyder att våld inte omöjliggör samarbetsamtal. Inom domänen vårdnad, boende och umgänge tycks samarbetslogiken väga tyngre än barnskyddslogiken, vilket också stämmer väl överens med både Hesters (2004) och Erikssons (2007) forskning.

6.1.4 Sammanfattande analys av den första delen

Av den första delen av resultatet framkommer det att familjerättssekreterarnas arbete med vårdnadstvister och mer specifikt samarbetsamtal kan förstås som att de präglas av en samarbetslogik. Målet är att föräldrarna enas i frågor som rör barnet och det framkommer att det är viktigt att familjerätten i arbetet med samarbetsamtal håller sig neutral gentemot

föräldrarna. Resultatet visar att familjerättssekreterarnas grundsyn är att det är förenligt med barnets bästa att konflikten mellan föräldrarna minskar. Samtliga respondenter har samarbetsamtal trots att det finns kända riskfaktorer. Respondenterna utreder inte, men ställer frågor och problematiserar om det i samtalen framkommer omständigheter som kan påverka barnet negativt. För att veta att en samförståndslösning är förenlig med barnets bästa behöver det närmare utredas på vilket sätt riskerna påverkar barnet. Nylund (2018) menar att båda föräldrarna behöver kunna erbjuda barnet en adekvat vård för att samarbetsamtal ska vara en lämplig metod (ibid.). Ovanstående stämmer väl överens med Maria Erikssons (2007) tankar om risken för att det specifika barnets behov omtolkas utifrån fäderns krav om jämställdhet, vilket riskerar att hindra utsatta barn från att få det skydd de är i behov av. Den familjerättsliga praktiken utgår från presumtionen att barnets bästa är att ha kontakt med båda sina föräldrar (Eriksson, 2007; Piper, 2000). Även Röbbäck (2012) har visat att barnets tillgång till båda föräldrarna är av större vikt än att kontakten med föräldrarna är fri från risker (ibid.).

Resultatet visar vidare att vissa samarbetsamtal präglas av intressekonflikter, medan andra präglas av värdekonflikter, exempelvis de ärenden som präglas av våld. Då målet är att föräldrarna ska enas tycks det finnas en risk att de värderingar som skiljer föräldrar åt marginaliseras (jfr Holt, 2011). Ärenden som präglas av en värdekonflikt är enligt flera forskare inte möjliga att lösa inom ramen för samarbetsamtal. För att barnets bästa ska uppnås bör värdekonflikterna utredas noggrant (Rejmer & Cederström, 2015, Aubert 1989 m fl). Av resultaten tydliggörs det att det är samarbetslogiken som har företräde framför barnskyddslogiken genom att det inte klarläggs vilka behov barn har innan familjerätten verkar för att föräldrarna ska enas. Sammantaget framkommer en bild av de förutsättningar som finns kring arbetet med samarbetsamtal utifrån en barnskyddslogik vilket kan ge en förståelseram inför den fortsatta analysen.

6.2 Samarbetsamtal utifrån en delaktighetslogik

6.2.1 Föräldrarnas beskrivningar av barnets behov

För att möjliggöra lösningar som överensstämmer med barnets bästa behöver barnets intressen och behov klarläggas. Respondenterna menar att det är genom föräldrarnas uttåg de får information om vilka behov barnet har. Några respondenter har enskilda samtal med föräldrarna där de får information om barns behov. Flera respondenter menar

att det ibland är svårt att få föräldrarna att beskriva barnets behov då de själva befinner sig i en djup konflikt. Det är inte ovanligt att föräldrarna har olika uppfattningar om barnets behov eller att de beskriver sina barn på ett sätt som gynnar dem själva och inte utifrån hur barnets behov faktiskt ser ut. En utgångspunkt för arbetet är att föräldern styr vilka frågor som ska lyftas i samarbetsamtalen. Hur barnets behov beskrivs är då beroende av vad föräldern väljer att berätta och barnet kan ha behov som aldrig framkommer i samarbetsamtalen. (IP 2)

[...] Ja, men det kan ju vara svårt att ta reda på ett barns faktiska, lite mer neutrala behov när föräldrarna är i en djup konflikt om vilka behov barnet har. Det är ju inte sällan som det är själva trätefrågan, så då kan det ju vara väldigt svårt. [...] Ja, det kan finnas massa olika anledningar till att man förstärker eller försvagar barnets behov i den diskussionen, liksom, för att man vill uppnå något för egen del. (IP 8)

För att föräldrarnas samförståndslösningar ska vara förenliga med barnets bästa är det av stor vikt att veta vilka behov ett barn har. Ändå framkommer det att barn inom ramen för samarbetsamtal kan ha behov som aldrig framkommer under samtalsserien.

Det kan ju förekomma, det vet ju inte vi eftersom vi faktiskt inte så ofta träffar barnen. [...] När vi anar att det finns något kring barnet brukar vi ju ställa frågor kring det för att uppmärksamma föräldrarna på att vi hör något som de kanske inte har tänkt på. Då kommer det ju fram. (IP 6)

[...] vi brukar säga med kollegorna att vi bara kan se toppen av ett isberg. Det är så mycket som vi inte känner till. Vi räknar med det, vi är medvetna om att det är så, absolut [...]. (IP 7)

Det framkommer att familjerättssekreterarna i vissa fall har kontakt med socialsekreterare på socialtjänstens enhet för barn och unga för att få information om barnets behov. Det kan ses som ett tecken på att det finns en barnskyddslogik i arbetet med samförståndslösningar utifrån att de söker mer information än den de får av föräldrarna.

6.2.2 Barnets vilja

I samband med senaste förändringarna av föräldrabalken förtydligades det att barns vilja är en viktig del av bedömningen av barnets bästa, samt att barnets bästa ska vara avgörande i alla frågor avseende vårdnad, boende och umgänge (SOU 2020/21:150, FB 1949:381). Tidigare forskning visar att trots att barnets vilja framgår i domar och utredningar gällande vårdnad, boende och umgänge har den liten betydelse för bedömningen av barnets bästa (Rejmer och Bergman, 2019). I denna studie framkommer

det att tre av åtta respondenter regelbundet har samtal med barn över fem år inom ramen för samarbetsamtal. Övriga respondenter träffar sällan eller inte alls de barn som samtalen handlar om. En av respondenterna (IP 8) menar att de gör många samförstånds-lösningar där de överhuvudtaget inte hör barnet.

[...] Jag vet inte om det är en medveten tanke att barnen inte ska vara inblandade, eller om det bara inte har blivit så. Det har nog blivit att barn ska slippa vuxenansvar, och då har vi hållit dem utanför när vi har pratat om vuxensaker. (IP 3)

Vi har inte någon rutin på att alltid prata med barn inom ramen för samarbetsamtal. Vi ser lite hur samarbetsamtalen går och om vi märker att det är svårt kan fundera över om det är aktuellt att prata med barnen, hur gamla är de, behöver vi ta in dem, behöver de åtminstone få veta? Vi kan ju också ha mer informationsliknande samtal med dem, men jag kan inte sätta ordet på vad som är avgörande [...] (IP 4)

Intervjuerna visar att det inte tycks vara självklart att ha samtal med barn inom ramen för samarbetsamtal. Även om det inte varit ett lagkrav (Sjösten, 2020) påtalas det redan i förarbeten till 1998 års lagändring, att ”barnen måste, om det inte bedöms vara olämpligt, i något stadium delta i samarbetsamtal” (SOU 1997/98:7). Att barn inte hörs gör att de inte ges möjlighet till information och inte heller att uttrycka sin vilja (Kaldal, 2010). En av respondenterna (IP 5) har samtal med barn över fem år men menar att det är svårt att veta barnets verkliga vilja eftersom barn påverkas av föräldern och vill vara till lags. Respondenten tar inte självklart hänsyn till barnets vilja om det inte framkommer faktorer som våld eller missbruk. I citatet nedan tydliggörs att barnets vilja hamnar i skymundan och att det är föräldrarnas enighet som prioriteras.

[...] i samarbetsamtal lyfter vi ju inte in barnen i samtalen så då blir ju barnets vilja kanske sekundär i samtalet då den bara förmedlas av föräldrarna. Då vet inte jag säkert vad barnets vilja är. Föräldrarna kanske också förmedlar olika. När jag inte vet barnets vilja blir det ju föräldrarnas enighet vi fokuserar på. (IP 2)

Flera respondenter är medvetna om att det har förtydligats i lagstiftningen samt att forskning visar att barns vilja inte framkommer i tillräckligt hög utsträckning när det gäller vårdnadstvister. Resultatet visar att respondenter väljer bort att prata med barn för att skydda dem. En respondent uppger att de hamnar i ett dilemma mellan att barnets vilja ska framkomma samt att barn ska slippa ta vuxenansvar (IP 3).

[...] När det gäller samarbetsamtal är det ju fortfarande så att det är föräldrarnas samtal och det är de som bestämmer. Jag kan bara problematisera, när jag tänker att det här som ni har bestämt, det är inte i linje med vad barnet vill. Sen kan det ju vara så att barnet vill något som man känner inte är möjligt. Det är inte till barnets bästa. (IP 1)

I citatet ovan tydliggörs det att samarbetslogiken är stark då respondenten har haft samtal med barnet, men inte lyckats inte få föräldrarna att enas i enlighet med barnets vilja. Delaktighetslogiken tydliggörs, men ses som svag utifrån att barnets vilja inte får något genomslag i föräldrarnas samförståndslösning. Av citatet framgår att det är föräldrarna som har ansvar och de bestämmer, medan familjerättssekreterarens roll är att problematisera föräldrarnas överenskommelse utifrån barnets bästa.

6.2.3 Sammanfattande analys av den andra delen

Barnets rätt att få information och att uttrycka sin åsikt i frågor om vårdnad, boende och umgänge har tydliggjorts i samband med omarbetningen av föräldrabalken 2021 (6 kap 2b FB). Det avser både socialnämndens och domstolens hantering av frågorna. Även socialtjänstlagen (11 kap 10 § SoL) och barnkonventionen (artikel 12) tydliggör att barn har rätt till information i frågor som rör dem.

Av de genomförda intervjuerna framkommer det att familjerättssekreterare fortfarande har relativt få samtal med barn inom ramen för samarbetsamtal. De som genomför barnsamtal gör det inte fullt ut även då barn har en ålder som möjliggör deltagande. Det familjerättsliga arbetet innebär ett stort handlingsutrymme där det är möjligt att i varje enskilt ärende göra individuella bedömningar av barnets bästa. Om samtal med barn ska genomföras eller ej tycks vara något som varje familjerättssekreterare själv avgör. Flera respondenter menar att de väljer bort barnsamtal för att skydda barn från lojalitetskonflikter. Det faktum att familjerätten sällan har barnsamtal stämmer väl överens med både Röbbäcks (2012) och Kaldals (2010) forskning och det ses som ett tecken på att delaktighetslogiken är svag samt att barnsynen i stället präglas av omsorg, ledning och skydd av vuxna. Tidigare forskning visar att barn har en önskan om att bli hörda (Birnbaum och Saini, 2012). Med hänvisning till det tycks samarbetsamtalen präglas av en sorts barnskyddslogik där målet är att barnen ska skyddas från att bli indragna i föräldrarnas konflikter. Utifrån att bedömningar om barns bästa görs utifrån föräldrarnas utsagor är det inte möjligt att veta hur det enskilda barnet upplever sin situation. Det kan enligt Salminen (2018) kan innebära en risk för att barnets bästa åsidosätts. Det kan även ses som ett tecken på att det råder en stark samarbetslogik, där det främsta syftet är att få föräldrarna att enas.

Föräldrarnas konflikter hanteras utifrån att de bedöms som intressekonflikter och familjerättssekreterarnas främsta mål med samarbetsamtalen är att föräldrarna når

samförstånd. Det framkommer att det är vuxna som har tolkningsföreträde och de ser barnet till stor del som objekt (jfr Röbbäck, 2012). Det framkommer inte tydligt att barnets kontakt med föräldrar är av större vikt än att de skyddas från risker, men det framkommer att föräldrarnas enighet är av större vikt än att barnet skyddas från risker.

6.3 Tolkningsprinciper och barnets bästa i föräldrars samförståndslösningar

6.3.1 Barnets bästa utifrån rättsliga och normativa ideal

Det finns mycket kunskap om att barn som familjerätten möter inte sällan har en problematisk hemsituation (Rejmer, 2003). En av respondenterna (IP 8) beskriver att det är värt att fundera över samarbetsamtal och föräldrars samförståndslösningar då familjerätten generellt bedömer de ärendena mer lättvindigt än då utredningar genomförs på uppdrag av tingsrätten där familjerätten också lämnar förslag till beslut. Eriksson (2007) och Hester (2004) har tydliggjort att det inom olika domäner är olika faktorer som prioriteras utifrån lagstiftning och utifrån professioner. En av respondenterna (IP 8) menar att det som sammanfattar utmaningarna med barns vilja som ett rättsligt verktyg är skärningspunkten mellan vuxnas ansvar och barns vilja. Samma respondent lyfter att barns bästa i allmänhet utgår från en god barndom, medan det är svårt att göra en bedömning av barnets bästa för barn som har det tufft eftersom förutsättningarna inte finns.

Respondenten menar att det gäller en stor del av barnen som familjerätten möter vilket stämmer väl överens med bland annat Annika Rejmers forskning (2003). I samband med föräldrabalkens förändringar 2021 förtydligades barnrättsperspektivet ytterligare och ett syfte var att stärka skyddet för barn medan ett annat var att ytterligare möjliggöra för föräldrar att nå samförståndslösningar. Utifrån det som framkommer i intervjuerna tycks det fortfarande vara så att barns rätt står tillbaka för att föräldrar ska kunna enas i en lösning kring barnet. En respondent (IP 5) menar att det har blivit enklare att lyfta barnets bästa sedan barnkonventionen har blivit lag, men att lagstiftningen behöver bli tydligare vad det gäller ramarna för samarbetsamtal då det inte sällan rör sig om djupa relationssvårigheter där det inte är tillräckligt med samarbetsamtal. Flera respondenter menar att det råder en otydlighet i rollen som samtalsledare.

Vi är inte utredande, vi är inte behandlande... att balansera emellan de två är ganska smalt och jag tror att vi gör ganska olika beroende på vilken familjerättssekreterare det är. Det kan bli lite oklart, vad kan jag göra, vad får jag göra och vad bör jag göra? [...] (IP 2)

Det är ju på våra ärendedragningar som vi diskuterar och vi är inte alltid överens, men vi har det som en levande diskussion. (IP 1)

Resultatet visar att de normer som styr bedömningarna av barnets bästa diskuteras i arbetsgrupper och det är vanligt att familjerättssekreterarna har olika uppfattning om vad barnets bästa är. Flera av respondenterna tycker att det är svårt att veta vad som är barnets bästa inom ramen för samarbetsamtal.

Det är det som är det svåra med vårt jobb... att man faktiskt inte vet. Man vet inte vad som faktiskt har hänt, man vet inte när man faktiskt går med i någons världsuppfattning för att den personen är bra på att framställa det och den andra kanske inte kan uttrycka det på samma sätt. Det behöver ju inte alls stämma, bara för att den personen är mer verbal [...]
(IP 6)

[...] Vi vet utifrån forskning, riktlinjer och domstolsprejudikat vad som bedöms vara barns bästa (IP 2)

Nästan alla respondenter återkommer till att det är förenligt med barns bästa att ha en god kontakt med båda sina föräldrar, vilket kan ses som att det är en stark presumtion. Citaten ovan visar på svårigheter i arbetet med bedömningar av barnets bästa. Å ena sidan finns det forskning och riktlinjer att förhålla sig till, å andra sidan framkommer det att familjerättssekreterarna gör bedömningar i varje ärende.

Barnets bästa är ett dynamiskt begrepp som kräver att bedömningarna som görs är anpassade efter den specifika situationen (Barnombudsmannen, 2019). Flera respondenter arbetar med barnets bästa i allmänhet och menar att det är svårt att få information det specifika barnets bästa inom ramen för samarbetsamtal.

Respondenterna menar att det inte ingår i uppdraget att utreda och bedöma det specifika barnets behov.

Det blir ju generellt i samarbetsamtal eftersom vi inte ska bedöma och utreda, utan att syftet är att verka för att föräldrarna ska komma överens. Samförståndslösningar vet vi är till barnets bästa eftersom det minskar konflikter och det är bra för barnet
(IP 2)

[...] Barnen har de föräldrar de har... Jag brukar säga till dem att de inte kan förändra den andra, du kan bara förändra ditt förhållningssätt. Du kan inte lova att det blir en ny pappa eller en ny mamma efter samarbetsamtalen. Det går inte... Ibland, vissa föräldrar har inte riktigt förmåga att tillgodose barnens alla behov. (IP 7)

Flera respondenter menar att de problematiserar föräldrarnas ståndpunkter om de inte är förenliga med barnets bästa. Några av respondenterna menar att samförståndslösningar är till barnens bästa då konfliktnivån sänks, medan flera respondenter menar att det enskilda

barnets bästa inte alltid är förenligt med föräldrarnas samförståndslösningar. Respondenter får ibland veta att barnet är bosatt med en förälder som har exempelvis missbruk eller psykisk sjukdom (IP 3).

Det är utifrån hur vårt mandat ser ut. Vi har ju inte mandat att göra något. Är det riktigt allvarligt har vi ju stöd i att göra en orosanmälan. Jag har inte gjort det någon gång (IP 3).

Citatet ovan kan ses som ett exempel på hur framträdande samarbetslogiken är och att har företräde även i situationer då det är möjligt att göra en orosanmälan vilket kan ses som att samarbetslogiken i vissa fall har företräde framför barnskyddslogiken.

6.3.2 Föräldrars samförståndslösningar och barnets bästa?

Samtliga respondenter lyfter under intervjuerna att en grundläggande utgångspunkt i arbetet med samarbetsamtal är att samtalen ska utgå från vad som bedöms vara barnets bästa samtidigt som de menar att bedömningen av barns bästa innebär svåra avvägningar.

[...] Generellt vet vi det här om barn och barns behov och barns bästa. Vi vet vad vi i Sverige tycker och tänker om vad lagstiftningen säger. Och så får man bolla det individuella ärendet gentemot det. Ibland kanske det blir att... generellt sett skulle man kanske ha sagt så här, men i detta ärende behöver vi tänka på ett annat sätt för det här barnet. (IP 2)

Resultatet visar att respondenterna försöker göra individuella bedömningar av barnets bästa och några respondenter ställer frågor till föräldrarna om barnets behov (IP 1, 7, 8) Principen om barns bästa lyfts fram som allmänt hållen och det tydliggörs att det kan finnas flera alternativ på vad begreppet kan innebära för ett specifikt barn, vilket stämmer väl överens med flera forskares tankar (Mattsson, 2010, Singer, 2012, Rejmer, 2003). Flera av respondenterna menar att det är föräldrarnas samtal, att de inte har något utredande uppdrag och därmed ska de inte göra någon bedömning av barnets behov och situation (IP 2, 5, 6). Det gör att flera respondenter medverkar till föräldrars samförståndslösningar utan att egentligen veta vad det enskilda barnets bästa är. Det finns en i grunden gemensam positiv syn på samtalen där förhoppningen är att barnets situation blir mindre konfliktfylld om föräldrarna enas. Samtidigt vet vi att det i många av familjerna förekommer omfattande problematik där barn riskerar att bli utsatta i kontakt med en förälder, exempelvis i samband med ett umgänge (Eriksson, 2007). I familjerättens uppdrag att verka för föräldrars samförstånd tycks det vara svårt att samtidigt fullt ut arbeta utifrån det enskilda barnets bästa. Respondenterna lyfter fram olika tankar om vad barnets bästa kan tänkas innebära inom ramen för samarbetsamtal. Samtliga respondenter

menar att det finns risker med samförståndslösningar, särskilt då det finns en problematik hos föräldrarna eller då det har förekommit våld (jfr Nylund, 2018).

[...] men det är ju återigen det här med barn i allmänhet och barn i synnerhet. Barn i allmänhet kan man ju ganska mycket utgå från forskning och vi har ju en bild av hur en välfungerande barndom ser ut, sen är det spektret ganska stort så klart och det finns olika sätt att se på det. Och så finns det ytterligheterna där man kanske diskuterar är det här verkligen till barns bästa? Sen finns det ju de här barnen som är utsatta på olika sätt, och så... Där blir det ju knivigare och mycket mer en individuell bedömning. (IP 8)

Det är ju verkligen någonting man kan fundera över. Generellt så tror jag att vi bedömer de fallen mycket mer lättvindigt än när vi gör utredningar och lämnar förslag till beslut. (IP 8)

Flera av respondenterna gör orosanmälan till socialtjänsten om det framkommer omständigheter som kan innebära en risk för att barnet far illa. Respondenterna menar att det är en gråzon mellan att samförståndslösningar godkänns av familjerätten, trots att de inte är till barnets bästa, tills det är så pass illa att familjerätten gör en orosanmälan till socialtjänsten (IP 8).

Generellt tycker jag att vi är restriktiva och att vi är duktiga på det, men om våldet ligger långt tillbaka i tiden så kan jag tänka mig att det är många handläggare som skulle... det var länge sedan och barnet är ju inte längre drabbat, separationen utgör ett skydd utan att kanske utreda eller fundera över konsekvenserna så där jättemycket. Det är ju problematiskt (IP 8)

En respondent (IP 4) ser en svårighet i arbetet med samförståndslösningar då föräldrar har stora egna behov. Det handlar om föräldrar som sitter i fängelse, missbruk, diagnoser och kriminalitet, eller föräldrar som har svårt att sätta barnets behov i fokus. Det är inte ovanligt att föräldrar flyttar runt i landet och även till andra länder. Samtliga respondenter menar att många av de föräldrar som är aktuella för samarbetsamtal har omfattande problematik. Utifrån den svåra problematiken menar flera respondenter att det inte är tillräckligt med samarbetsamtal utan att många av föräldrarna är i behov av omfattande insatser från socialtjänsten för att de ska kunna tillgodose sina barns behov. Studiens resultat visar att samarbetslogiken i samarbetsamtal är stark och det finns en risk att det som är bäst för det enskilda barnet försvinner, dvs barnskyddslogiken. Detta är förenligt med tidigare forskning på området (Kaldal, 2010).

6.3.3 Sammanfattande analys av den tredje delen

I den tredje delen av studiens resultat framkommer det att barnets bästa generellt kan sammankopplas med samförståndslösningar, om det inte råder någon allvarlig problematik

som gör att barnets skyddsbehov behöver beaktas. Samtliga respondenter menar att de ser positivt på samarbetsamtal och de träffar föräldrar där samarbetet fungerar väl efter samförståndslösningar. Det framkommer vidare att utgångspunkten för arbetet i domänen vårdnad, boende och umgänge är en samarbetslogik där båda föräldrarna ska vara delaktiga och att de ska utöva ett gemensamt föräldraskap vilket också stämmer väl överens med lagstiftarens intentioner (Sjösten, 2020). De ärenden respondenterna lyckas bäst med utgörs av intressekonflikter och kan då exempelvis handla om scheman eller tider (jfr Aubert, 1989).

Studien visar att samtliga respondenter uttrycker att det också finns risker med samarbetsamtal samt att de inte alltid är säkra på att föräldrarnas samförståndslösningar innebär att det blir bra för barnet. Samtliga respondenter genomför samarbetsamtal även då det förekommer riskfaktorer. Resultatet visar att föräldrar har omfattande social problematik och relationssvårigheter, vilket är i enlighet med Rejmers forskning (2003). Resultatet visar att föräldrarna ibland har olika syn på värderingar utifrån sin problematik.

Familjerättssekreterarna arbetar med samförståndslösningar trots att det är klarlagt att värdekonflikter sällan kan lösas inom ramen för samarbetsamtal och att de noggrant bör utredas för att få vägledning i hur barnets bästa ska uppnås (Aubert, 1989; Rejmer & Cederström, 2015). Flera av respondenterna menar att det är mycket svårt att hitta hållbara lösningar i vissa av föräldrakonflikterna, vilket stämmer väl överens med Singers (2014) forskning. Respondenterna menar att det finns en risk att barn riskerar att fara illa i det glapp som uppstår mellan föräldrarnas samförståndslösningar och respondenternas skyldighet att göra en orosanmälan till socialtjänsten.

Principen om barnets bästa härrör från barnkonventionens artikel 3, vilken har en stark koppling till barns rättigheter och bygger på tanken om att barn är särskilt sårbara och skyddsbehövande (SOU 1997:116). Det framkommer att respondenterna inte har utredningsliknande samtal i syfte att få information om riskfaktorer, om barnet och dess behov vilket gör att det inte heller är möjligt att göra bedömningar utifrån det specifika barnets bästa (Schiratzki, 2017). Det är inte förenligt med nuvarande lagstiftning vilken tydliggör att arbetet ska utgå från barnets bästa, att barnet har rätt att få information samt att det har rätt att uttrycka sin åsikt (FB 1949:483). Utifrån de resultat som framkommit gällande att barnets specifika situation inte tydliggörs inom ramen för samarbetsamtal tycks det i delar av praktiken saknas ett arbetssätt som fullt ut utgår från barnets bästa. Det tycks förekomma ärenden där frågor kring barns boende och umgänge med den förälder

den inte bor med hanteras av familjerätten utan att de fullt ut tar ställning till om samförståndslösningen är till barnets bästa, eller om det är förenligt med barnets vilja. Utifrån ovanstående resultat går det att utläsa att både delaktighetslogiken och barnskyddslogiken är svag inom ramen för samarbetsamtal och samtalens fokus är att föräldrarna ska enas i frågor runt barnet. Studiens resultat visar att arbetet med samförståndslösningar styrs av en tydlig samarbetslogik.

7. Avslutande diskussion

7.1 Slutsatser

Studiens syfte har varit att undersöka och analysera rättsliga spänningsförhållanden i familjerättens arbete med samarbetsamtal i vårdnadskonflikter med fokus på samförståndslösningar och barnets vilja som rättsliga och normativa ideal.

Vad avser studiens första frågeställning visar resultatet generellt en positiv syn på samförståndslösningar. Studiens resultat visar att arbetet med samförståndslösningar styrs av presumtionen att barns bästa är en nära och god kontakt med båda föräldrarna (jfr Piper, 2000). Det är förenligt med Erikssons (2007) studie som visar att domänen vårdnad, boende och umgänge präglas av samförstånd, och att uppgifter om våld marginaliseras. I studiens resultat framkommer inte några tydliga mönster av att respondenterna bagatelliserar uppgifter om våld, samtidigt har samtliga familjerättssekreterare samarbetsamtal då det har förekommit våld mellan föräldrarna vilket kan ses som att uppgifterna inte tas på allvar. Resultatet är förenligt med Naughtons, et als resultat avseende domar (2015). För att säkerställa barnets bästa är det avgörande att inhämta barnets vilja (Schiratzki, 2019). Endast tre av familjerättssekreterarna har samtal med barn och det är inte någon av dem som regelbundet har samtal med barn inom ramen för samarbetsamtal. Det framkommer att en rådande normativ föreställning är att barnen ska skyddas från att delta i samarbetsamtal (jfr Eriksson och Näsman, 2009). Det tycks trots försök att stärka barnrättsperspektivet fortfarande vara så att barnet ses som objekt, ej kompetent nog att föra fram sin syn på situationen (jfr Röback, 2012). Trots att barnrättsperspektivet har förtydligats tydliggörs det att familjerättssekreterarna styrs av normativa idéer om barn och barns situation i sitt arbete med samförståndslösningar. Det leder till att praktiken inte överensstämmer med den rådande lagstiftningen vilken är tydlig med att barn ska höras i frågor som rör dem. Att lagstiftningen tydliggör barns

delaktighet kan också problematiseras utifrån att barn inte sällan är aktuella för flera parallella processer. Det är då värt att fundera över på vilket sätt barn då ska delaktiggöras i samarbetsamtal, utifrån att samtalen är en form av service till föräldrarna för att de ska enas i frågor om barnet (jfr Sjösten, 2020).

Vad avser den andra frågeställningen framkommer det att många av konflikterna tycks bedömas som intressekonflikter möjliga att lösa. Familjerättssekreterarna uppger samtidigt att de har komplexa ärenden att hantera och det uppstår dilemman när föräldrar har en allvarlig problematik. Familjerättssekreterare menar att det är svårt att hitta lösningar där det enskilda barnets bästa säkerställs eftersom de inte har ett utredande uppdrag (jfr Schiratzki, 2019). Enligt Kaldal (2010) är utgångspunkten i en vårdnadstvist att konflikten är knuten till föräldrarnas separation och inte till en förälders bristande omsorgsförmåga. Intervjuerna visar att familjerättssekreterarna tycker det är problematiskt när det framkommer brister i föräldrars omsorgsförmåga under samarbetsamtalen. Det tolkas som att de även arbetar med värdekonflikter, vilket enligt Aubert (1989) kräver att en utomstående part, exempelvis domstol, styr. Att familjerätten har samarbetsamtal i de ärenden som tycks vara värdekonflikter kan ha sin grund i att arbetet präglas av ”The rule of optimism” (Dingwall et al, 1983). Den positiva tolkningen av situationen riskerar då att innebära en risk för barnet (jfr Dingwall; Kettle och Jackson, (2017).

Vad avser den tredje frågeställningen framkommer det att de familjerättssekreterare som har barnsamtal ser dem som värdefulla då de i vissa fall kan leda till att föräldrar ändrar ståndpunkt. Flera av familjerättssekreterarna tycks vara osäkra på om de har möjlighet att prata med barn inom ramen för samarbetsamtal trots att både föräldrabalken (1949:381) och barnkonventionen (2018: 1197) är tydlig. Det framkommer att föräldrarna inte alltid ger liknande bild av barnets vilja och behov. Trots det träffar familjerättssekreterarna sällan barnen. Resultatet visar att barnets vilja och möjlighet till delaktighet inom ramen för samarbetsamtal är svag i förhållande till föräldrarnas framträdande roll. Kopplat till forskning på området (Birnbaum och Saini, 2012, Cashmore och Parkinson, 2009) är det tydligt att barns önskan om att bli lyssnade på inte tillgodoses i samarbetsamtal. I ärenden när barnets vilja har tydliggjorts framkommer det att barnens vilja ofta får stå tillbaka för föräldrarnas samförståndslösning, vilket ses som att betydelsen av barnets vilja är svag. Utifrån ovanstående resultat tycks samförståndslogiken vara mycket stark.

Vad avser den fjärde frågeställningen visar studiens resultat att vissa barn som är aktuella för samarbetsamtal bedöms mer lättvindigt än om de hade varit aktuella för en vårdnadsutredning enligt föräldrabalken. Samhällets ansvar för barn som befinner sig i vårdnadstvister uttrycks i föräldrabalkens bestämmelse i 6 kap 2 a§ där det framgår att barnets bästa är det centrala rekviritet i alla frågor om vårdnad, boende och umgänge (1949:381). Under samtliga intervjuer framkommer en tydlig bild av att det råder en stark samarbetslogik och att den till stor del styr arbetet med samförståndslösningar framför både delaktighetslogik och barnskyddslogik. Utifrån det uppdrag familjerättssekreterarna har visar resultatet att arbetet till stor del präglas av barnets bästa i inskränkt bemärkelse (jfr Schiratzki, 2013). Då barnet inte hörs är det inte möjligt att veta om föräldrarnas samförståndslösning är förenlig med barnets bästa. Det framkommer dock i flera av intervjuerna att familjerättssekreterarna kan problematisera föräldrars samförståndslösningar och att de gör orosanmälningar om barn riskerar att fara allvarligt illa, vilket ses som att barnen då skyddas av rättsordningens sanktionssystem (ibid.). I de ärenden familjerättssekreterarna har enskilda samtal och barnsamtal kan det tolkas som att arbetet präglas av barnets bästa i utvidgad bemärkelse genom att de då inte arbetar med föräldrar som har en problematik (jfr Schiratzki, 2013). De familjerättssekreterare som arbetar utifrån barnets bästa i utvidgad bemärkelse har större förutsättningar att nå lösningar som tillgodoser det enskilda barnets bästa utifrån en utomrättslig standard (ibid.).

Lagstiftningen har under de senaste årtiondena gått alltmer mot att stötta föräldrar att enas i frågor kring barn utan att ta hjälp av rättsväsendet. Samtidigt har barnrättsperspektivet förstärkts (Schiratzki, 2019). I det senaste betänkandet *Tryggare hem för barn* (SOU 2022:71) ges förslag om att förändra 6 kap 2 a§ FB och hänvisa till en helhetsbedömning av risken för att barnet far illa i stället för som idag ange specifika situationer där barn riskerar att fara illa. Resultat ovan tyder på att familjerättssekreterarna idag inte gör bedömningar av det specifika barnets bästa inom ramen för samarbetsamtal. Genom att ett övergripande mål för arbetet med samarbetsamtal är att föräldrarna ska enas riskerar en lagändring att ytterligare utsätta barn för situationer där de kan fara illa (jfr rapport 2022:1), om det inte finns tydlighet gällande hur bedömningen ska göras. Värt att fundera över är det faktum att samarbetsamtal enligt socialtjänstlagen (2001:453) hanteras som rådgivning av familjerätten, samtidigt som det i studiens resultat framkommer att samtliga familjerättssekreterare återkommande har samarbetsamtal när det förekommer problematik som våld, missbruk och psykisk ohälsa. I skenet av att arbetet på ett strukturellt plan präglas av ”The rule of optimism” (Kettle och Jackson, 2017) innebär

arbetet svåra avvägningar och en svårighet att genomföra ett arbete som fullt ut är förenligt med det enskilda barnets bästa. Risker med samarbetsamtal är också något som lyfts internationellt, och som tyder på att det brister i arbetet med samarbetsamtal, särskilt i familjer med hög konfliktnivå (Nylund, 2018).

7.2 Inför fortsatt forskning

Under arbetets gång har flera olika perspektiv på barns bästa, barnrättsperspektiv och samarbetsamtal väckts. I samband med intervjuer har frågor och perspektiv lyfts. Det är känt att barn har haft svårt att få sin röst hörd inom ramen för samarbetsamtal. Det skulle vara av intresse att ytterligare studera på vilket sätt samarbetsamtal påverkar enskilda barn, deras mående och utveckling över tid utifrån att det är känt att barn i familjerättsliga processer inte sällan har en psykisk ohälsa. Det kan också vara av värde att studera hur stor andel av de barn som är aktuella för samarbetsamtal också har behov av en insats från socialtjänsten. Hur ser situationen ut för de barn som varit aktuella för samarbetsamtal då det samtidigt finns en omfattande problematik?

Avslutningsvis kan lyftas att det i praktiken pågår ett arbete med att stärka barnrättsperspektivet vilket gör det aktuellt att följa utvecklingen. Exempel som lyfts är hur barns vilja och barns bästa tillgodoses inom de olika delarna av familjerättsligt arbete. Vilka förutsättningar har familjerättssekreterare att genomföra arbetet med att barnets bästa ska tillgodoses, utifrån de strukturella möjligheter som finns inom ramen för verksamheterna. En annan del är de kunskapskällor som det familjerättsliga arbetet bygger på, då bedömningar av riskfaktorer ska göras i komplexa situationer. På vilket sätt genomförs riskbedömningarna och påverkas de av det inte finns dokumentationskrav? De familjerättsliga frågorna behöver också ses i ljuset av debatten om barns utsatthet i förhållande till föräldrar då det förekommit allvarligt och dödligt våld.

Källförteckning

Allmänna barnhuset (2017) *Remissvar*. Dnr Ju2017/01226/L2. Stockholm

Aubert, Vilhelm (1989) *Continuity and development: In law and society*. Oslo: Norwegian University Press.

Barnombudsmannen (2017) *Remissvar*. Dnr 3.9:0203/17. Stockholm

Barnombudsmannen (2014), *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14 om Barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa*. FN:s kommitté för barnets rättigheter.

Bergman, A-S & Rejmer, A (2017), "Det är klart att barnen blir lidande": om barns mående när föräldrar är i vårdnadstvist, *Socialmedicinsk tidskrift*, (94)4: 437–446.

Bergman, Ann-Sofie & Rejmer, Annika (2017) Parents in child custody disputes: Why are they disputing? *Journal of child custody*, 14: 134–150.

Birnbaum, Rashel & Bala, Nicholas (2010) Toward the differentiation of high-conflict families: An analysis of social science research and Canadian case law. *Family Court Review*, 48(3): 403–416.

Birnbaum, Rachel & Saini, Michael (2012) A qualitative synthesis of children's participation in custody disputes. *Research on social work practice*, 22(4): 400–409.

Bruno, Linnéa. (2016) *Ofridstid – fäderns våld, staten och den separerade familjen*, Uppsala universitet.

Brynes, P. (2011) Voices of children in the legal process. *Journal of Family Studies*, 17: 44 – 58.

Bryman, Alan (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Tredje uppl. Stockholm: Liber

Cashmore, Judy & Parkinson, Patric (2008) *The Voice of a Child in Family Law Disputes*. Oxford university press.

Dingwall, Robert, Eekelhaar, John och Murray, Topsy (1983) *The Protection of Children: State Intervention and Family Life*, London: Blackwell.

Domstolsverket (2023) Domstolsstatistik 2022

<https://www.domstol.se/globalassets/filer/gemensamt-innehall/styrning-och-riktlinjer/statistik/2021/domstolsstatistik-2022.pdf> (Hämtat 2023-05-21)

Eriksson, Maria (2003) *I skuggan av pappa. Familjerätten och hanteringen av fäderns våld*. Stehag. Förlags AB Gondolin

Eriksson, Maria (2007) Fäderns våld mot kvinnor och barns situation: interventioner på olika planeter. *Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik*. Maria Eriksson, red. Stockholm. Gothia.

Eriksson, Maria & Näsman, Elisabeth (2009) Utsatta barn i familjerättsprocesser – utredares bemötanden och barns strategier. *Socialvetenskaplig tidskrift* 16(1): 20–37

Eriksson, Maria & Näsman, Elisabeth (2011) *När barn som upplevt våld möter socialtjänsten - om barns perspektiv, delaktighet och giltiggörande*. Stockholm. Gothia förlag.

Friedland, Roger & Alford, Robert (1991) Bringing society back in: Symbols, practices, and institutional contradictions. I: Powell, W.W. & DiMaggio, P. J. (red) *The new institutionalism in organizational analysis*. Chicago: University of Chicago Press

- Grape, Ove (2006) Domänkonsensus eller domänkonflikt? I Grape, Ove, Blom, Björn och Johansson, Roger (red.) *Organisation och omvärld – nyinstitutionell analys av människobehandlande organisationer*. Lund: Studentlitteratur.
- Hart, Amanda Shea & Bagshaw, Dale (2008). The idealised post-separation family in Australian Family law: a dangerous paradigm in cases of domestic violence. *Journal of Family Studies*. 14. 291–305.
- Hester, Marianne (2004) Future trends and developments: Violence against women in Europe and East Asia. *Violence against women*, 10(12): 1431-1448.
- Holt, Stephanie (2011) Domestic abuse and child contact: Positioning children in the decision-making process. *Child care in Practice*, 17(4): 327–346.
- Holt, Stephanie (2015) Post-separation fathering and domestic abuse: Challenges and contradictions. *Child Abuse Review*, 24(3): 210–222.
- Hunter, Rosemary, Barlow, Anne, Smithson, Janet, Ewing, Jan (2017) *Mapping paths to family justice. Resolving Family Disputes in Neoliberal Times*. London: Palgrave Macmillan.
- Johansson, Susanna (2011) *Rätt, makt och institutionell förändring. En kritisk analys av myndigheters samverkan i barnahus*. Lund: Lunds universitet
- Joyce, Alexa. N. (2016). High-Conflict Divorce: A form of Child Neglect. *Family Court Review*, 54(4): 642–656.
- Kaldal, Anna (2010), *Parallella processer – en rättsvetenskaplig studie av riskbedömningar i vårdnads och LVU-mål*, Stockholm: Jure Förlag AB
- Kaganas, Felicity & Day Sclater, Shelley (2004) Contact disputes: narrative constructions of ‘good’ parents. *Feminist Legal Studies*. vol 12: 1–27
- Kettle, Martin & Jackson, Sharon (2017) Revisiting the rule of optimism, *British Journal of social work* nr 47. 1624-1640.
- Kuhner, Timothy (2005) Court-connected- mediation compared: The cases of Argentina and the United States, *ILSA Journal of international and comparative law*. Vol 11: 519-553.
- Kvale, Steinar & Brinkman, Svend (2014) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Laletas, Stella & Kashin, Michelle (2021) Children of high conflict divorce: Exploring the experiences of primary school teachers, *Children and Youth Services Review*
- Lamela, Diogo & Figueiredo, Barbara (2016) Coparenting after marital dissolution and children’s mental health: a systematic review. *Jornal de Pediatria*, 9(4): 331–342.
- Mattsson, Titti (2019). Barns rättigheter och kunskapsbaserad vård. Möjliga konfliktytor inom den sociala tvångsvården. Petra Björne, Linus Broström, Titti Mattsson, Nils-Erik Sahlin, Taipo Salonen, Nils Stenström (Red.) I: *Vetenskap och beprövad erfarenhet: Socialtjänst* Lund: Lunds universitet.
- Merleau-Ponty, M. (2010) *Child psychology and pedagogy*. Evanston: Northwestern University.
- Naughton, Catherine; O’Donnell, Aisling; Greenwood, Ronnie & Muldoon Orla (2015) “Ordinary decent domestic violence”: A discursive analysis of family law judges’ interviews. *Discourse & Society*, 26 (3): 349–365.

- Nieminen L (2013) *Perus- ja ihmisoikeudet ja perhe*. Helsinki: Talentum
- Nylund, Anna (2018) A Dispute Systems Design Perspective on Norwegian Child Custody Mediation. Anna Nylund, Kaijus Ervasti, Lin Adrian (red) *Nordic mediation research*. Springer: Cham. 9–26
- Piper, Christine (2000) Assumptions about Children's Best Interests, *Journal of Social Welfare and Family Law*, 22 (3): 261–276
- Ponnert, Lina (2019) Barnkonventionen som lag och idé i ett familjestödande system. Lina Ponnert & Anna Sonander (red) *Perspektiv på barnkonventionen: forskning, teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur
- Ponnert, Lina & Sonander, Anna (2019) Om barnkonventionen och dess utveckling i Sverige. Lina Ponnert & Anna Sonander (red) *Perspektiv på barnkonventionen: forskning, teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur
- Psouni, Elia (2019) Växelvis boende: utvecklingspsykologisk evidens och barns rättigheter. Lina Ponnert & Anna Sonander (red) *Perspektiv på barnkonventionen: forskning, teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur
- Rapport 2022:1 (2022) *Uppgifter om våld är inget undantag, Redovisning av kartläggning av uppgifter om våld eller andra övergrepp i mål om vårdnad, boende och umgänge*. Jämställdhetsmyndigheten.
- Rejmer, A (2002) Barnperspektiv och barnets bästa i tingsrätts handläggning av vårdnadstvister. *Svensk juristtidning*. 2: 138–156.
- Rejmer, Annika & Bergman, Ann-Sofie (2019) Barnkonventionens implementering i svensk lagstiftning och praktik – barns bästa och barns rätt att uttrycka sina åsikter vid vårdnadstvister, *Barn. Forskning om barn og barndom i Norden*, 37(3/4): 69–84
- Rejmer, Annika (2003) *Vårdnadstvister: en rättsociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa*. Lunds universitet
- Rejmer, Annika & Cederström, Gunilla (2015) Sammanställning av aktuell forskning och kunskap. Sjölander, Cecilia & Söderlind Göthner, Ylva (red) *Slutrapport - Barnets rättigheter i vårdnadstvister*. Stiftelsen Allmänna barnhuset. Stockholm.
- Regeringens proposition 1990/91:8 *Om vårdnad och umgänge*
- Regeringens proposition 1992/93:139 *Om olovligt bortförande och andra övergrepp mot barn*
- Regeringens proposition 1994/95:224 *Barns rätt att komma till tals*
- Regeringens proposition 1997/98:7 *Vårdnad, boende, umgänge*
- Regeringens proposition 2004/05:131 *En modernare rättegång - reformering av processen i allmän domstol*
- Regeringens proposition 2017/18:186, *Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter*.
- Regeringens proposition 2020/21:150 *Ett stärkt barnrättsperspektiv i vårdnadstvister*
- Rennstam, Jens & Wästerfors, David (2015) *Från stoff till studie: om analysarbete i kvalitativ forskning*. Lund: Studentlitteratur
- Röbeck, (2012) *Barns röster i vårdnadstvister – om verkställighet och professionellas bedömningar*. Göteborgs universitet.

- Röbäck, (2011) *Bedömningar om barn i umgängestvister – förändrad argumentation om tid, omsorg och delaktighet?* Socialvetenskaplig tidskrift, nr 18(1): 5–23.
- Salminen, Kirsikka (2018) Is mediation in the best interests of the child from the child law perspective? I: Anna Nylund, Kaijus Ervasti, Lin Adrian (red) *Nordic mediation research*. Springer, Cham, 209–222
- Schiratzki, Johanna (2013) *Föräldraansvar i välfärdsrätten – om vårdnad, vårdnadstvister och barnskydd*. Stockholm. Nordstedts juridik.
- Schiratzki, Johanna (2019) *Barnrättens grunder*. Lund: Studentlitteratur
- SFS 1942:740 *Rättegångsbalk*
- SFS 1949:381 *Föräldrabalk*
- SFS 1990:52 *Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga*
- SFS 2001:453 *Socialtjänstlag*
- SFS 2018:1197 *Lag om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter*
- Silverman, David (2010) *En mycket kortfattad, ganska intressant och någorlunda billig bok om Kvalitativ forskning*. Lund: Studentlitteratur
- Silverman, David (2017) *Doing qualitative research*. 5E. London: Sage Publications
- Singer, (2012), *Barnets bästa – om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*, Stockholm: Nordstedts juridik.
- Singer, Anna (2019) *Barns rätt*. Uppsala: Lustus förlag.
- Sjösten, Mats (2020) *Vårdnad, boende och umgänge samt verkställigheten av sådana avgöranden och överenskommelser*. Femte uppl. Stockholm: Nordstedts juridik.
- Scott, Richard (2001). *Institutions and organizations*, andra uppl. Thousand Oaks: CA: Sage.
- Socialstyrelsen (2014). *Barns delaktighet i utredningar om vårdnad, boende och umgänge*
- Socialstyrelsen (2012) *Vårdnad, boende och umgänge Handbok – stöd för rättstillämpning och handläggning inom socialtjänstens familjerätt*
- SOU 1995:79 *Vårdnad, boende och umgänge*
- SOU 1997:116 *Barnets bästa i främsta rummet. Fn:s konvention om barnets rättigheter i Sverige*
- SOU 2001:103 *Medling, förlikning och andra samförståndslösningar*
- SOU 2005:43 *Vårdnad, boende, umgänge Barnets bästa, föräldrars ansvar*
- SOU 2016:19 *Barnkonventionen blir svensk lag*
- SOU 2017:6. *Se barnet*. Betänkande av 2014 års vårdnadsutredning.
- Statistikmyndigheten SCB, <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/levnadsforhallanden/barn-och-familjestatistik/pong/statistiknyhet/barn-och-familjestatistik/2021/> Hämtat 2023-05-21
- Thomassen, Magdalene, (2007) *Vetenskap, kunskap och praxis: introduktion till vetenskapsfilosofi*. Malmö: Gleerups utbildning

Trinder, Liz, Firth, Alan och Jenks, Christopher (2010) So presumably things have moved on since then? The management of risk allegations in child contact dispute resolution. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 24(1): 29–53

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. <https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2002-01-08-forskningsetiska-principer-inom-humanistisk-samhällsvetenskaplig-forskning.html>. Hämtat 2023-05-20

Ödman, Per-Johan (2016) *Tolkning, förståelse, vetande: hermeneutik i teori och praktik*. Tredje uppl. Lund: Studentlitteratur.

Bilaga 1

Intervju med familjerättssekreterare

Semistrukturerad intervjuguide

Inledning

Information om studien och intervjun (inspelning, frivilligt deltagande, konfidentialitet osv)

Samtycke

1. *Bakgrundsfrågor*

Utbildning?

Yrkesbakgrund?

Antal år personen har arbetat med familjerätt?

Nuvarande arbetsuppgifter?

Utbildning och vidareutbildningar?

2. *Barns behov*

Hur utreds barnets behov?

Hur får man veta vilka behov det specifika barnet har?

Vad är viktigt att tänka på när man tar reda på vilka behov ett barn har?

När är det svårt att veta vilka behov ett barn har och när är det lätt?

Kan ett barn ha behov som inte blir beskrivna av dem själva, föräldrarna eller andra?

När kan det vara så?

Specifika fall.

3. *Föräldrarnas förmågor*

Vilka föräldraförmågor bedöms vara viktiga att utreda och att beakta i förhållande till det specifika barnet?

När är det enkelt att utreda föräldrarnas förmågor att tillgodose barnets behov?

När är det svårt att utreda föräldrarnas förmågor?

Hur tydliggörs föräldrarnas förmåga att samarbeta?

Hur utreds föräldrarnas förmågor inför arbetet med samförståndslösningar?

Hur och av vem redovisas föräldrarnas förmågor till domstolen?

På vilket sätt bedöms föräldrarnas förmåga att tillgodose barnets behov?

4. *Tema – Samförståndslösningar*

Hur ser ni på samförståndslösningar?

Vad är positivt med samförståndslösningar?

Vad finns det för svårigheter och risker med samförståndslösningar?

I vilka ärenden bedömer ni att det är möjligt att göra samförståndslösningar som blir bra för alla inblandade?

Hur ser ni på snabba samförståndslösningar i domstolen?

När är det enkelt att stötta föräldrar i att göra samförståndslösningar? Vad har de ärendena för egenskaper?

Vilka föräldrar/ärenden är det svårt att stötta i att göra samförståndslösningar?

Finns det tillfällen då det inte är aktuellt med samförståndslösningar?

På vilket sätt kan man förena samförståndslösningar med barnets vilja på ett bra sätt? När fungerar det i praktiken? /När fungerar det inte?

Förekommer det att ni under en pågående utredningsprocess, dvs när det finns en begäran från domstol att lämna en utredning med förslag om barnets vårdnad, boende och umgänge, verkar för att föräldrarna gör en samförståndslösning?

I de samförståndslösningar som görs, är det då vanligt att barnets vilja tas i beaktning? Konkreta exempel.

5. *Barnets perspektiv/ vilja*

Vilken syn har ni på barnets vilja/ åsikt?

Vilken betydelse har barnets vilja /åsikt för er bedömning?

Hur vet man vilken vilja/åsikt barnet har?

Vad är viktigt att tänka på när man tar reda på barnets vilja/åsikt?

Vem/vilka lyssnar man på/talar man med?

Barns vilja, på vilket sätt är yngre barns vilja viktigt?

Hur tänker du kring de uppgifter ett barn har lämnat till dig?

Spelar barnets vilja någon roll då barnets bästa bedöms om det inte framkommer något allvarligt hos föräldern, som våld eller övergrepp?

Finns det tillfällen då kan barnets vilja tillgodoses i strid mot föräldrarnas vilja?

Finns det tillfällen då barnets vilja inte tillgodoses då den är i strid mot föräldrarnas vilja?

6. *Barnets bästa*

Hur ser ni på begreppet barns bästa?

Hur bedömer ni barns bästa?

Vad är det man lägger vikt vid när barnets bästa bedöms?

Är det viktigt att prata med barn i vårdnadskonflikter? Hur redovisas det barnet säger?

Vet man vad som är barnets bästa på kort och på lång sikt?

Är samförståndslösningar alltid förenligt med barnets bästa?

I vilka lägen kan det vara så att föräldrarnas samförståndslösning inte är förenlig med barnets bästa? Hur hanterar ni det?

Har du något exempel på hur ni har arbetat med att tydliggöra barnets bästa?

Vilka utmaningar och dilemman ser du kopplade till barnets bästa som rättsligt verktyg i vårdnadskonflikter?

Vad är barnets bästa när föräldrarnas samförståndslösning och barnets vilja skiljer sig åt?

Hur hanteras det i praktiken?

Vilka möjligheter och dilemman anser du finns i ditt arbete kopplat till vårdnadskonflikter?

Vad bör ändras för att bättre tillgodose ett barnperspektiv och vad får inte ändras?

Är det något de vill tillägga?

Avslutning

Tack för din medverkan!

Bilaga 2

Informationsbrev

Hej!

Jag heter Susanne Ryberg och jag studerar på masterprogrammet i socialt arbete vid Lunds universitet. Jag arbetar också som familjerättssekreterare sedan flera år tillbaka. Jag skriver under hösten 2022 min D-uppsats om barn vilja då föräldrarna i kontakt med kommunens familjerättsavdelning når samförståndslösningar i frågor om vårdnad, boende och umgänge. I min studie vill jag vill undersöka och analysera det rättsliga spänningsförhållandet i familjerättens arbete med vårdnadskonflikter med fokus på samförståndslösningar och barnets vilja som rättsliga och normativa ideal. Detta informationsbrev vänder sig till dig som arbetar inom kommunens familjerättsavdelning och som har arbetsuppgifter där du kommer i kontakt med separerade föräldrar och deras barn. Det är en fördel om du har samarbetsamtal som en arbetsuppgift.

Jag avser att genomföra intervjuer och planeringen att dessa ske online med ljud och bild, men jag är flexibel om det skulle finnas önskemål om andra lösningar. Intervjun beräknas ta ca 45–60 minuter. Din medverkan är frivillig och det går att avbryta sitt deltagande under processen. Intervjun kommer att spelas in med ljud för att underlätta analysprocessen. Inspelningen och annan data kommer att användas i enlighet med forskningsändamålet för denna studie och därefter förstöras. Som deltagare är du anonym och de uppgifter som samlas in kommer att avidentifieras. När uppsatsen är färdigställd kommer den att publiceras i databasen Lund University Publications (LUP).

Jag hoppas med detta brev väcka ditt intresse för att delta i denna studie! Vänligen kontakta mig per mail eller telefon för att anmäla ditt intresse eller för frågor. Jag planerar att genomföra intervjuer löpande så jag är tacksam för att komma i kontakt med intervjupersoner så snart som möjligt.

Tack för att du tog dig tid att läsa detta informationsbrev!

Susanne Ryberg
Socialhögskolan
Lunds universitet
susanne.ryberg@outlook.com

Lina Ponnert (handledare)
Socialhögskolan
Lunds universitet
lina.ponnert@soch.lu.se